POLSKIE ZNAKI POCZTOWE

TOM I

WARSZAWA 1960
BIURO WYDAWNICZO-PROPAGANDOWE „RUCH"
PAŃSTWOWE PRZEDSIĘBIORSTWO FILATELISTYCZNE
„RUCH"

pocztowa, zwrócona ustnikiem w lewo. Wymiary: średnica 33 mm, wysokość x szerokość korony — 6 × 10,5 mm, szerokość tarczy × wysokość — 13,5 × 14 mm, trąbki zwróconej ustnikiem w lewo, szerokość × wysokość — 7,5 × 3 mm, wysokość liter napisów 1,75 mm.

2. Pieczęć Pocztamtu Nadwornego w Warszawie: kształt kolisty o średnicy 25 mm, u góry w otoku napis POCZTAMT NADWORNY, poniżej korona królewska szerokości i wysokości 11,5×7 mm, pod koroną dwie skrzyżowane stylizowane gałązki, pod nimi napis w WARSZAWIE o wysokości liter — 2 mm, u dołu trąbka szerokości — 13,5 mm, wysokości 6,5 mm, wysokość liter napisów po 2 mm.

3. Pieczęć Pocztamtu Poznańskiego: w kole o średnicy 28 mm, u góry w otoku napis POCZTAMT POLSKI, poniżej owal stojący 12 × 13 mm, nad nim korona z krzyżem szerokości 8,5 mm, wysokości 5,5 mm. W środku owalu polski orzeł z koroną, na zewnątrz zaś owal otoczony wieńcem z dwóch stylizowanych gałązek, pod owalem napis W POZNANIU, u dołu trąbka pocztowa szerokości 8 mm, a wysokości 3,5 mm. Pieczęć ta pochodzi z listu, wysłanego sztafetą w 1808 r. z Poznania do Warszawy.

3. STEMPLE POCZTOWE KRÓLESTWA POLSKIEGO z lat 1815—1870

Najstarszymi stemplami spotykanymi po utworzeniu Królestwa Polskiego są stemple jednowierszowe bez ramek, obejmujące tylko nazwy miejscowości (pierwsza grupa typu II A, tab. 4—8). Stemple te posiadają nazwy miejscowości złożone z liter wysokości 2,5—9 mm, przeważnie 5—7 mm, niecieniowanych, t. zn. jednakowej grubości prymitywnie wykonanej kreski, często niesymetrycznych, o charakterystycznych haczykowatych zakończeniach u góry i dołu, szczególnie przy literach R i K, czym przypominają współczesne im stemple rosyjskie. Stąd też nie można wykluczyć przypuszczenia, że zostały one wprowadzone już w ostatnich latach Księstwa Warszawskiego po 1812 r.

Ważną ich cechą jest brak kropek i kresek zmiękczających lub zmieniających brzmienie niektórych samogłosek i spółgłosek, a więc Ą, Ę, Ó, Ć, Ń, Ł, Ż, Ź, skutkiem czego brzmienie odpowiednich nazw jest odmienne od właściwego, np. BELZYCE zamiast Bełżyce, BIEZUN zamiast Bieżuń, BRZESC zamiast Brześć, DABROWA zamiast Dąbrowa, FALKOW zamiast Falków, ŁODZ zamiast Łódź itp., wyjątkowo: CHĘCINY, CHOMĘCISKA, DĄBIE, GŁAZNIÓW, GĄBIN, STARY ZAMOŚĆ itp. Z biegiem czasu w latach 1820—1870 przy wprowadzaniu nowych stempli nawet nieraz tego samego typu ulega zmianie nie tylko pisownia, ale nawet brzmienie nazw miejscowości, np. GĄBIN przed 1820 r. — GOMBIN 1824/33; ILŻA — 1830, JŁŻA — 1855; JĘDRZEJEW — 1838, JĘDRZEJÓW — 1870; MIEDZYRZEC — 1821/22, MIĘDZYRZECZ 1826; RADZIEIEWO — 1834/38, RADZIEJOW — 1848, RADZIEJEW — 1866; RAYGROD — 1833/38, RAJGROD — 1855 itp.

Daty przy tych jednowierszowych stemplach przeważnie dopisywano ręcznie w formie ułamków, dzień/miesiąc/i rok, zaś tylko wyjątkowo odbijano dodatkowymi pieczątkami, jak np. w Łęczycy (tab. 4, nr 181a), Augustowie (tab. 6, nr 4b) lub Ostrołęce (tab. 4 nr 248b).

Uregulowanie sprawy stempli pocztowych na podstawie zarządzeń nastąpiło po raz pierwszy za czasów Kr. Pol. w 1817 r. Wprawdzie pierwsze przepisy pocztowe zatwierdzone przez Radę Administracyjną Kr. Pol. w dniu 8 lipca 1817 r. nie zawierały jeszcze żadnych konkretnych zarządzeń w sprawie stempli (Dziennik Praw Królestwa Polskiego z r. 1817, Tom III, nr 15, str. 297—366), ale bezpośrednio po nich wydany w tym samym roku „Instruktarz dla Officyalistów Pocztowych w Królestwie Polskiem" będący niejako komentarzem zawiera następujące paragrafy odnoszące się do stempli:

„§ *112. Każdy list... ieżeli w Poczt-Amcie przyjęte są, stemplem do tego wydanym nazwisko Poczt-Amtu i dzień odeyścia Poczty wyrażaiącym, w czerwonym kolorze oznaczone, ieżeli zaś na Stacyi przyjęte będą, podobnież stemplem osobno dla Stacyów wydanym w czarnym kolorze nazwisko*

Stacyi bez daty wyrażaiącym, oznaczone być maią, a zaś datę odeyścia Expedytor Poczty obowiązany iest niebieskim atramentem zaraz pod stemplem zapisać....

§ 113. Listy z zagranicy w kray przychodzące Poczt-Amt pograniczny oprócz opatrzenia stemplem w powyższym paragrafie przepisanym, winien iest jeszcze osobnym na to od Dyrekcyi Generalnej przesłanym mu stemplem farbą czerwoną do wyrażenia należącego porto zagranicznego oznaczyć i przy tym stemplu, który wyrazi litery „Porto Zagraniczne" dopisać powinien zielonym atramentem ilość zagranicznego porta od listu przypadającego.

§ 119. Co do listów Rządowych, które porto przez obrachunek opłacać będą.... Pocztmistrze i Expeditorowie ankartować będą w osobne karty listowe, dostrzegaiąc, aby takowe korespondencye: a/ Pieczęcią Urzędową opieczętowane były. b/ Aby na wierzchu koperty był napis: Służba cywilna lub wojskowa. c/ Aby napisy poświadczone były imiennym podpisem Dyr. lub Nacz. Kanc., albo Wydziału lub też Sekretarza Expedytuiącego."

Tymi więc zarządzeniami wprowadzono w pocztamtach stemple dwuwierszowe (typ I, tab. 1—2) odbijane w kolorze czerwonym, zaś stemple jednowierszowe bez dat odbijane tuszem czarnym przeznaczono tylko do stacji pocztowych. Po ukazaniu się powyższego zarządzenia nie wszystkie poczty zaopatrzyły się w stemple dwuwierszowe, ale nadal nawet przez kilka lat niektóre używały stempli jednowierszowych, odbijając je tylko czerwonym tuszem, czym właśnie różniły się od Stacji Pocztowych.

Wszystkie stemple dwuwierszowe wprowadzone w życie rozporządzeniem z 1817 r. charakteryzują się łacińskimi nazwami miesięcy w dacie, w odróżnieniu od stempla Lublina z czasów Księstwa Warszawskiego, mającego polskie nazwy miesięcy (tab. 2 nr 168a). Nazwy miesięcy są podane czasami w mianowniku np. Iulius, częściej w dopełniaczu np. Maii, Aprilis, Novembris, czasami w skróceniu np. Janaii, Febrii, Septemb:, Decemb:. Stemple te utrzymały się w użyciu niekiedy do 1844 r. i pomimo tak długiego okresu użycia oraz występowania czasem w kilku odmianach — w tym samym pocztamcie, nie wykazują znaczniejszych różnic w wyglądzie.

Tylko na stacjach pocztowych pozostał nadal w użyciu typ stempli jednowierszowych. Stemple te na skutek braku odgórnego ustalenia wielkości, jakości i kroju liter, zaczynają pod wpływem różnych czynników ulegać różnorodnym modyfikacjom. Przede wszystkim stemple jednowierszowe bez ramek wprowadzone po 1820 r. wykazują coraz staranniejsze wykonanie, charakteryzujące się literami symetrycznymi, cieniowanymi, o różnej wielkości i kroju (tab. 6—9). Dalsza modyfikacja polega na dodaniu ramek pojedynczych, (typ II B, tab. 9—11), ramek z linii podwójnych (typ II C, tab. 12), wreszcie po 1845 r. na łukowato wygiętych nazwach miejscowości, np. Łask i Łódź (typ II D, tab. 12). Bardzo charakterystycznymi w grupie stempli jednowierszowych z pojedynczymi ramkami są stemple Tomaszowa Lubelskiego, jedyne posiadające nazwy miejscowości kursywą (tab. 11 nr 384c, d). Wśród stempli jednowierszowych z ramkami, tak pojedynczymi, jak i z podwójnymi wszystkie prawie posiadają już litery cieniowane. Około 1830 roku występują po raz pierwszy stemple koliste w trzech odmianach, różniących się tylko sposobem wyrażania daty, a mianowicie — w pierwszym rodzaju stemple te w kole obejmowały tylko nazwę miejscowości i puste miejsce w środku dla ręcznego dopisania daty (typ III A, tab. 12—13), w drugim rodzaju — oprócz nazwy miejscowości poziomą kreskę na oddzielenie w dacie dnia od miesiąca, wyrażonych cyframi (typ III B, tab. 13), wreszcie w trzecim rodzaju — datę dzień i miesiąc cyframi arabskimi (typ III C, tab. 14—15). Oczywiście tych trzech rodzajów nie można uważać za stopniowy rozwój kolistych stempli, wprowadzono je bowiem prawie że równocześnie w latach 1829/35. Na podstawie zestawienia ich występowania można przypuszczać, że w tej mierze decydującym czynnikiem była zasobność finansowa danej stacji: stemple z pustym miejscem lub co najwyżej z kreską, jako znacznie tańsze i prostsze w użyciu, spotykamy przeważnie w ekspedycjach małych miejscowości o niewielkim ruchu pocztowym, natomiast z wymienialną datą, jako wygodniejsze w użyciu przy większym ruchu pocztowym, jednak więcej skomplikowane i droższe, w pocztamtach i ekspedycjach większych miejscowości. Za dalszy rozwój wszystkich tych trzech rodzajów stempli

kolistych trzeba przyjąć upiększanie ich różnymi ozdobnikami, jak stylizowanymi gwiazdkami, gałązkami lub ornamentami, a nawet dodatkowymi adnotacjami (typy III D, E, F, tab. 15—16). Z takich właśnie stempli o specjalnych adnotacjach zasługują na wymienienie dwa stemple Ozorkowa, jeden zawierający pod nazwą tylko literę „d", tj. dnia, do którego dopisywano ręcznie datę, (tab. 13 nr 252d), a drugi, posiadający litery „d" — dnia, „m" — miesiąca, oraz „Karty Nr", po których dopisywano odpowiednie dane (tab. 16 nr 252e).

Prawie równocześnie z poprzednio opisanymi stemplami kolistymi o pojedynczej obwódce ukazuje się pierwszy stempel kolisty o podwójnej obwódce w pocztamcie Wolnego Miasta Krakowa, który to pocztamt podlegał Generalnej Dyrekcji Poczt Królestwa Polskiego w Warszawie. Stempel ten był już w użyciu w 1831 r. Takie stemple nie uzyskały jednak większego rozpowszechnienia poza kilkoma miejscowościami (typ IV, tab. 16). Około 1840 r. pojawiają się w niewielu miejscowościach stemple koliste dwuobrączkowe (typ V, tab. 16). Powtarzają się w nich podobne rodzaje jak poprzednio, a więc z pustym miejscem na datę, z poziomą kreską na oddzielenie w dacie cyfr dnia od cyfr miesiąca, z pełną datą wstawianą lub nawet z ozdobnikami. Wreszcie ostatnimi z czysto polskich stempli były stemple owalne i wielokątne (typ VI, tab. 16). Jednym z pierwszych tej grupy jest stempel wprowadzony w Olkuszu w 1839 r., dalsze ukazują się dopiero po 1850 r. Jako charakterystyczny stempel połówkowy możemy przytoczyć stempel z Turka (typ VII, tab. 16, nr 386b), który musiał powstać prawdopodobnie przez przypadkowe odłamanie lub rozmyślne odpiłowanie jednej połowy.

Stemple rosyjsko-polskie, zawierające u góry nazwę miejscowości po rosyjsku, u dołu po polsku, po raz pierwszy wprowadzono w Janowie Zamojskim około 1842 r. Tego rodzaju stemple rozpowszechniają się stosunkowo szybko dopiero po zamienieniu Dyrekcji Poczt Królestwa Polskiego na Zarząd XIII Okręgu Pocztowego i poddaniu go w bezpośrednią zależność od rosyjskiego Departamentu Pocztowego w Petersburgu. W ekspedycjach pocztowych spotykamy rosyjsko-polskie stemple dwuwierszowe w trzech rodzajach: bez ramek (typ VIII A, tab. 17), z ramkami z pojedynczych linii (typ VIII B, tab. 17—18), wreszcie z podwójnych linii (typ VIII C, tab. 18, Przysucha nr 287 c). Stemple koliste dwujęzyczne, często z ozdobnikami w postaci kropek lub gwiazdek oddzielających nazwy rosyjską od polskiej występują przeważnie w pocztamtach, rzadziej w ekspedycjach (typ IX A, B, C, tab. 18). Wreszcie po 1866 r. zaczynają się rozpowszechniać stemple z napisami tylko w języku rosyjskim tak jednowierszowe, jak i koliste, bez dat, z kreskami na daty lub wstawianymi datami (typ XI, tab. 19).

Bardzo ciekawe są stemple stacji pocztowych, położonych przy kolei żelaznej warszawsko-wiedeńskiej, otwartej w 1848 r. Stemple te początkowo polskie, później rosyjskie, posiadają oznaczenia „Dr. Żel.", tj. droga żelazna lub „W. D. Ż." tj. Wiedeńska Droga Żelazna (tab. 16, Łódź nr 192 c).

Jako stemple okresu przedznaczkowego znane są wszystkie stemple typów I — VIII i tylko niektóre z typów IX — XI, z powodu stosunkowo późnego ich wprowadzenia. Stąd stemple typów IX — XI z okresu przedznaczkowego są stosunkowo rzadkie.

4. WPROWADZENIE DO UKŁADU TABLIC ORAZ TABELARYCZNY SPIS STEMPLI POCZTOWYCH

Dołączone 22 tablice (str. 33—50, 85—86, 89—90) obejmują przeszło 630 rysunków miejscowych stempli pocztowych. Rysunek każdego stempla jest oznaczony tym samym numerem, co w tabelach, obejmujących ich spis według miejscowości i kolejności użycia (str. 53—80). Tabele te obejmują wykaz wszystkich dotychczas znanych stempli miejscowych Królestwa Polskiego z lat 1812—1870 wraz z ich indywidualnymi cechami, umożliwiającymi ich ścisłe zidentyfikowanie i odróżnienie od innych nawet podobnych. Poszczególne kolumny (1—7) tych tabel zawierają:

Typ I.

ALEXOTA 1 AUGUSTI
AUGUSTOW 28 MAII.
BEDZIN 10 JUNI
BRZESC 9 SEPTEMBRIS

3a CZĘSTOCHOWA 16 SEPTEM
4a GODLEWO 8 MAII
9a GOMBIN 16 SEPTEM
22a IWANOWICE 24 APRILIS

52a KALINOWO 29 MAII
79a KALISZ 31 DECEM
82b KALISZ 20 AUGUSTI
106b KIELCE 3 NOVEMB

116a KIELCE 19 JANE:
117a KIELCE 16 AUGUSTI
117b KIELCE 15 APRILIS
124a KIELCE 12 JAN RII

124b KŁODAWA 8 IULII
124c KOŁO 4 NOVEMB
124d KOŁO 1 OCTOB A
124e KOŁO OCTOB

129b KONIN 13 IUNII
136b KONSKIE 31 OCTOB:
136c KONSKIE 27 MARTII
136d KOZIENICE 18 AUGUSTI

138a KROSNIEWICE 28 NOVEMB
139a KROSNIEWICE 25 MARTII
139b LIPNO 2 SEPTEM
144a LIPNO 12 APRILIS

152c LUBLIN 3. MARZEC
152d LUBLIN NOVEMB.
163a LUBLIN 13 DECEMB
163b LUBLIN 1 APRILIS

168a LUBLIN 2 SEPTEMB:
168b ŁOMZA NOVEMB
168c ŁOMZA 29 MAII
168d ŁOMZA 5 DECEMB

168e ŁOWICZ AUGUST.
185a ŁOWICZ 6 MARTI
185b ŁOWICZ 1 SEPTEM.
185c MARYAMPOL 28 APRILIS

189a MARYAMPOL 4 JUNII
189b MARYAMPOL APRILIS
189c MARYAMPOL 12 JANUA
200a MŁAWA 23 OCTOB

200b
200c
200d
210a

Tablica 1

Typ I.

MŁAWA 27 MARTII

OPATOW 23 DECEMB

OPATOW 10 SEPTEM

OPATOW 5 IUNII

210b PIOTRKOW 5 IUNII

240a PIOTRKOW 24 NOVEMB

240b PŁOCK 12 JANR

240d PŁOCK 5 OCTOBR

262a PŁOCK 7 MARTII

262b PUŁTUSK 10 JANAII

265a PUŁTUSK 11 AUGUSTI

265b RADOM 19 NOVEMB

265c RADOM 18 DECEMB

290b RAWA 9 NOVEMB

290c SIEDLCE 2 NOVEMB

295b SIEDLCE 7 SEPTEMB

295c SIERADZ 2 JANR:

303b SIERADZ 20 APRIL.

324a SŁAWKOW 30 NOVEMB

324b SŁUPCY 5 DECEMBS

329b SŁUPCA 11 MAII

329c SŁUPCA 9 IANU

337b SŁUPCA 25 JUNII

339b SŁUZEWO 1 AUGUSTI

339c SŁUZEW 25 DECEMB:

339d SOCHACZEW 9 APRILIS

339e SUWAŁKI 28 AUGUSTI

340a SUWAŁKI 3 NOVEMB

340b SUWAŁKI 11 FEBRII

341a TERESPOL 24 AUGUSTI

365a WARSZAWA 23 IANUARII

365b WARSZAWA 4 NOVEMBRIS

365c WARSZAWA 10 FEBRII

382b WEYWERY 12 APRILIS

389b WEYWERY 9 FEBRII 29x4

389c WIDAWA 30 JANR 28x3,5

389d WIDAWA 11 MA 33x4

401a WIDAWA 25 AUGUSTI

401b WIDAWA 7 JULII

403a WIERUSZOW 5 MARTII

403b WILCZKOWICE 18 MARTII

403c ZALESIE 20 MARTII

403d ZAMOSC 27 DECEMBR

407a ZBOYNO IANR

412a

434a

437a

441a

Tablica 2

BEŁZYCE BIAŁA BIEZUN BIŁGORAY

8a 10a 14a 15a

BŁASZKI BŁONIE BRZESC BRZESC

16a 17a 22c 22d

BRZYSK BRZYSKO CHEŁM

23a 23b 36a

CHMIELNIK CIECHANOW CZELADZ

39a 46a 48a

DALESZYCE DOBRZEN N/DRWEN:

54a 58a

DOBRZYŃ DRZEWICA FALKOW

59a 63a 69a

GARWOLIN GŁAZNÓW GOŁCZA GĄBIN

74a 76a 80a 82a

GOSTYNIN GRANICA GROYEC

87a 91a 94a

HRUBIESZOW IĄBŁONNA IŁOW

96d 98a 102a

IŁZA IWANISKA IWANOWICE

103a 105a 106a

IZBICA IEDLNIA KALWARYA

107a 113a 119a

KAZIMIERZ KIELCE KLONOW

122a 124g 127a

KŁODAWA KODEN KOŁO KONIN

129a 134a 136a 138b

Tablica 3

Typ II A, gr. 1.

KOSZYCE 141a KOWAL 142a KOZIEGŁOWY 143a

KRASNYSTAW 150c KROSNIEWICE 152b

KRZEPICE 156a LUBARTOW 165a LUBOCHNIA 169b

LUBOCHNIA 169a LUBRANIEC 170a ŁAGOW 173a

ŁASK 176a ŁĘCZYCA ŁOWICZEK. 190a

ŁOSICE 187a & LIPC: 181a MAŁAGOSZCZ 198b

MAKOW 196a MARKUSZOW 199a MARYAMPOL 200g

MIEDZYRZEC 206a MINSK 209a MNISZÓW 213a

MOGIELNICA 214a MUCHLIN 219a NARAMICE 223a

NASIELSK 224a N.MIASTO KORCZYN 230a

NOWOMIASTO N/P 232a OBROWO 235a OLKUSZ 237a

OPATOW 240c OSTROWIEC 249a OSTROŁĘKA 248a

OSTROLEKA 248b 28 MAY 258a PIASKI 260a PILICA

Tablica 4

Typ II A, gr. 1.

PLECKA DĄBROWA PNIEW PRASNYSZ

264a 267a 277a

PRZEDBORZ PRZEDECZ PRZYROW

284a 285a 286a

PRZYSUCHA PUŁAWY PULTUSK

287a 289a 290a

RACHOW RADOM RADOMSK

292a 295a 296a

RADOSZYCE RAWA RAWA RAWA

297a 303a 303c 303f

ROZAN RYCZYWOŁ SANDOMIERZ

308a 314a 317a

SIENSK SIERADZ SIERPC

328a 329a 330a

SIEWIERZ SKIERNIEWICE SŁAWKOW

331a 335a 337a

SŁUPCA SŁUZEWO SOCHACZEW

339a 340d 341b

STARY ZAMOŚĆ STASZOW STAWISKI

350a 351a 353a

STOPNICA STRYKOW SULEIOW

358a 359a 364a

SZADEK SZAKI SZCZUCZYN SZYDŁOW

367a 368a 373a 378a

TARCZYN TARNOGROD TERESPOL

380b 381c 382a

Tablica 5

Typ II A, gr. 1.

TOMASZOW TURK TYKOCIN URZĘDOW

384a 386a 388a 394b

WARSZAWA WEGROW WIDAWA

398a 402a 403a

WIELGIE WIELUN WIERZBICA

405a 406a 408a

WIERZBOŁOW WILKOWISZKI

409a 413a

WŁADISŁAWÓW WŁOCŁAWEK

416a 417a

WŁODAWA WOLBORZ WYSZOGROD

418a 422b 427a

ZAIĄCZKI ZALESIE ZGIERZ ZGIERZ

431a 435a 446a 446a

ZŁOCZEW ZWIERZYNIEC ZELECHOW

447a 449a 456a

II A/2

AUGUSTOW 9 JUNIY 1828 AUGUSTOW BIELAWY

4b 4c 12a

BEŁCHATOW BRZEZINY CHĘCINY

7a 25a 37a

CHORZELE CIECHANOWIEC

43a 45a

CZERNIEWICE DĄBIE DĄBROWA

50a 55a 56a

DRYSZCZOW FILIPOW GARWOLIN

62a 70a 74c

Tablica 6

Typ II A, gr. 2.

GRAIEWO 90a IABŁON 97a IANOW 100a IZBICA 107b

JĘDRZEIEW 101a IWANISKA 105b JEDLINSK 111b

KAŁUSZYN 120a KAMIENSK 121a KLECZEWO 125a

KOCK 133a KOŁO 136g KONIECPOL 137a KOZIENICE 144b

KRASNYSTAW 150b KROSNIEWICE 152a KUTNO 160a

LIPSK 164a LUBICZ 166a LUBIEN 167a ŁAGOW 173a

ŁĘCZYCA 181c ŁOSOSNA 186a ŁOZDZIEIE 191a

ŁODZ 192a ŁUKOW 193a ŁUKOW 193b MARKUSZOW 199b

MIECHOW 205a MIĘDZYRZECZ 206b MSZCZONOW 218a

MYSZYNIEC 221a NIESZAWA 226a NOWAALEXANDRYA 228a

NUR 234b OLITA 236a OLKUSZ 237b OPOCZNO 241a

OPOCZNO 241b OSIĘCINY 245a OSTROW 251a

OSTROW 29/12 251e OZORKOW 252a PIASECZNO 257a

PIASKI 258b PIĄTEK 259a PINCZOW 261a

Tablica 7

Typ II A, gr. 2.

PLECKA DĄBROWA PŁONSK PRAŻKA PRENY

264b 266a 278a 279a

PROSZOWICE PRZESŁAWICE PRZYSUCHA

281a 283a 287b

PUŁAWY PUŁTUSK PYZDRY RACHOW

289b 290d 291a 292b

RACZKI RADZIEIEWO RADZIEJOW

294a 298a 298b

RAWA RAYGROD ROZNIATOWICE

303d 304a 309a

RYPIN SANDOMIERZ SEROKI SEYNY

316a 317b 321a 322a

SKALBMIERZ SOMPOLNO STARAWIES

333a 345a 349a

STAW STRYKOW STRZYZOW

352a 359b 362a

SUCHEDNIOW SUCHEDNIOW

363a 363b

SZCZEKOCINY TUSZYN SZYDŁOWIEC

370a 387a 377a

TARNOGROD TOMASZOW

381b 385a

TOMASZOW UCHANIE WARTA

385b 390a 399a

WARTA WIERUSZOW WIERUSZOW

399b 407b 407d

WIERZBOŁOW WOLBORZ

409b 422a

Tablica 8

Typ II A, gr. 2.

WOLBORZ
422c

WYSZKOW
426a

WYSZKOW
426c

ZAWICHOST
438a

2 Grud.

ZBOYNO
441b

ZGIERZ
446a

ZABIAWOLA
452a

ZARNOWIEC
454a

II B

BELSK
9Aa

BIAŁA
10b

BIAŁOBRZEGI
11a

BŁASZKI
16b

BRZEŚC
22b

BRZEZIA
24a

BUSKO
32b

CHĘCINY
37b

CHĘCINY
37c

CHMIELNIK
39b

CHMIELNIK
39c

CHODECZ
40a

CIECHOCINEK
47b

DOBRZIN
59b

DOŁHOBYCZOW
60a

DZIAŁOSZYN
66a

GARWOLIN
74b

GOLINA
81a

GOMBIN
82c

GONCZYCE
83a

GORA
88a

GRANICA
91b

HRUBIESZOW
96a

JANOW
99a

JŁŻA
103b

IWANGROD
104a

JÓZEFÓW
115a

KAMIENSK
121b

KLECZEW
125c

KRAŚNIK
149a

KONSTANTYNOW
139Aa

Tablica 9

KRASNYSTAW
150a

KROMOŁOW
151a

KRYNICE
155a

KRZEPICE
156b

LIPSK
164b

LUBARTOW
165b

LUBOCHNIA
169c

ŁĄCK
179a

ŁĘCZYCA
181b

MAŁOGOSZCZ
198a

MIECHOW
205c

MIEDZYRZEC
206c

MINSK
209b

NIEMOIEW
225a

NOWA 22/7 PRAGA
229a

NIESZAWA
226b

NUR
234a

ORONSK
243a

OSTROW
251b

OSINY
246a

OZORKOWD
252b

OZAROW
253c

PABIANICE
254c

PODZAMCZ
269a

RADZYN
301a

RAYGROD
304b

RAWA
303e

RYCZYWOŁ
314b

RYKI
315a

SANNIKI
318b

SEREY
319a

SEKOCIN
323a

SĘKOCIN
323b

SIELUN.
326a

SKALBMIERZ
333b

SŁAWKOW
337e

Tablica 10

Typ II B.

SOLEC.

344b

SOCHACZEW

341c

SOKOŁOW

343a

SOMPOLNO

345b.

SOPOĆKINIE

346a

STARY ZAMOŚĆ

350b

SZCZUCZYN

373b

SZEPIETÓW

375a

SZRENSK

376a

SZYDŁOWIEC

377b

SZYPLISZKI

379a

TARCZYN

380a

TARNOGROD

381a

TUSZYN

387b

Tomaszow

384c

Tomaszów

384d

URZĘDOW

394a

WADLEW

395a

WĄCHOCK

400b

WIDAWA

403e

WŁADYSŁAWOW

416b

WŁOCŁAWEK

417b

WŁOSZCZOWA.

419a

WODZISŁAW

120a

WOYSŁAWICE

424a

WYSZKOW

426b

ZAMBROW

436a

ZDUNSKAWOLA

443a

ZŁOCZEW

447b

ZŁOTORYA

448a

ZWOLEN.

450a

ZARKI

453a

Tablica 11

Typ II C.

BUSK

32a

W DUBIENCE

64a

KALWARYA

119b

ŁOSICE

187b

PRZYROW

286b

SEREIE

319b

SEROCK

320a

SEYNY

322b

SŁAWKOW

337c

TOMASZOW

384b

WILKOWISZKI

413b

TYP II D

ŁASK

176b

ŁODZ

192b

TYP III A

AUGUSTOW

4d

BAŁDRZYCHOW

6a

BŁONIE

17b

BRZESC

22e

CHOMĘCISKA

41a

CZYŻEW

53a

DZIAŁOSZYN

66b

GARWOLIN

74d

GOSTYNIN

87b

GRAJEWO

90b

HRUBIESZOW

96b

HRUBIESZOW

96c

KALWARYA

119c

KŁOBUCK

128a

KOLNO

135a

Tablica 12

Typ III A.

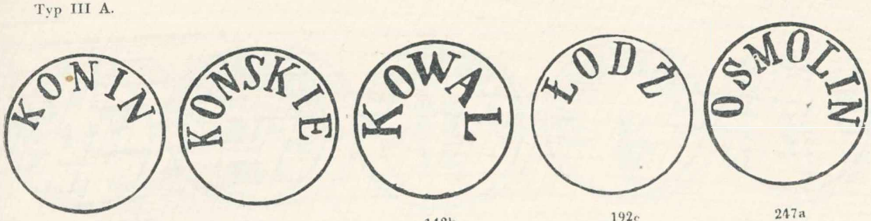

138f 139c 142b 192c 247a

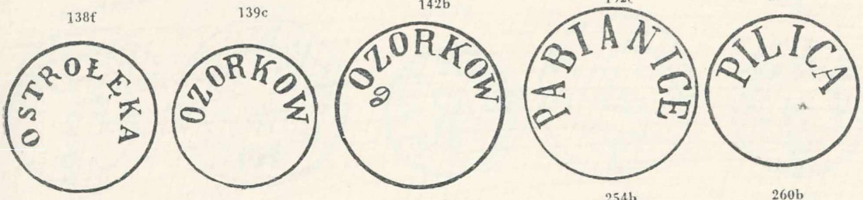

248c 252c 252d 254b 260b

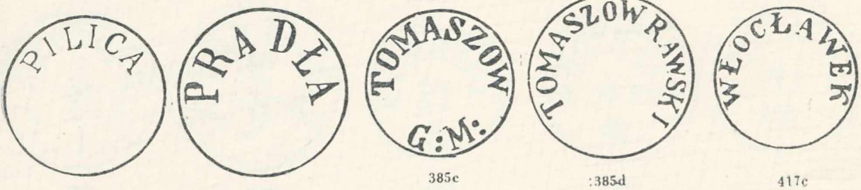

260c 275a 385c :385d 417c

404a 443b 454b

TYP III B

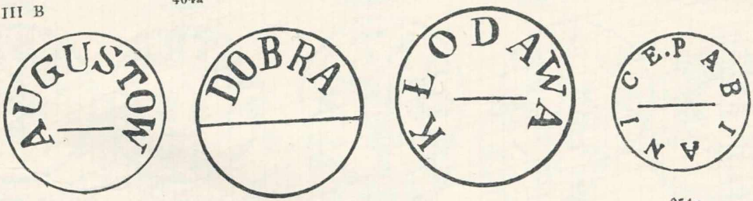

4e 57a 129c 254a

296c 367b

Tablica 13

Typ III C.

47a

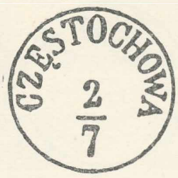

52c

87c

92a

100b

100c

124f

138c

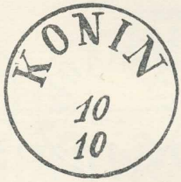

138e

136e

147a

152e

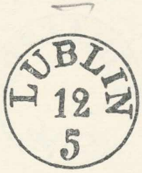

168f

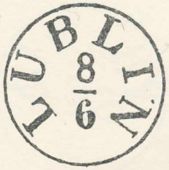

168g

181d

185d

185f

200e

204a

204b

205b

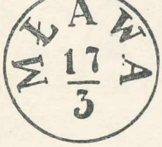

210c

240a

262c

265d

290f

295d

295e

295f

295g

Tablica 14

Typ III C.

324d

339f

339g

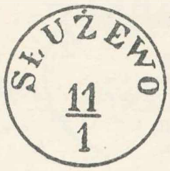

340c

365c

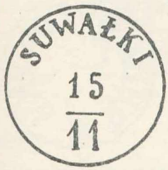

365d

398e

398f

398g

398h

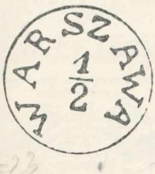

398i

398k

406b

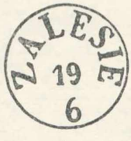

434b

437c

TYP III D

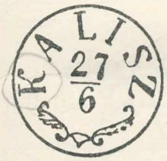

117c

117d

136f

138d

160c

170b

189c

262d

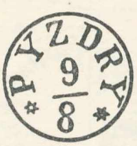

291b

296
296d

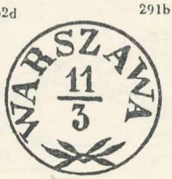

Tablica 15

TYP III E

252e

TYP V B

265e

TYP III F

125b

245b

303g

306a

310a

TYP IV

52b

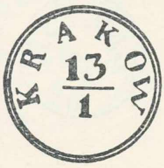

147b

251c

TYP VII

386b

TYP V A

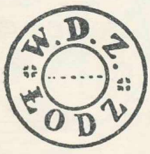

192e

206d

284b

296e

438b

TYP VI

45b

58b

237c

378b

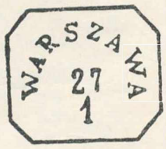

398s

457a

432a

Tablica 16

Typ VIII A.

БАБЫ
BABY
5a

ГОРЖКОВИЦЕ
GORZKOWICE
84b

ЛАСКЪ
ŁASK
170c

РАЙГРОДЪ
RAJGRÓD
304c

РУДА ГУЗОВСКАЯ
RUDA GUZOWSKA
310b

ШИДЛОВЕЦЪ
SZYDŁOWIEC
377c

ТЕРЕСПОЛЬ
TERESPOL
382c

ВЛОЩОВА
WŁOSZCZOWA
419b

TYP VIII B

АЛЕКСАНДРОВЪ
ALEKSANDRÓW
1a

БЕЛЖЎСЕ
БЕЛЖИЦЕ
8b

БРЕСТЬ-КУЯВСКІЙ
BRZEŚĆ — KUJAWSKI
22f

БРЖЕЗНИЦА
BRZEZNICA
27a

ХЕЛМЪ
CHEŁM
36b

ДОМБРОВА
DĄBROWA
56c

ДОБРЖИНЬ Н/В
DOBRZYN N/W
59c

ГРОЕЦЪ
GROJEC
94b

ИЗБИЦА
IZBICA
107c

ЯНОВЬ
JANOW
100d

ЯНОВЪ ЗАМОЙ
JANÓW ZAMOJ:
100c

КОНСТАНТИНОВЪ
KONSTANTYNOW
139Ba

ЛАНЕНТА
ŁANIĘTA
174a

ЛАЗИ
ŁAZY
178a

ЛЫШКОВИЦЕ
ŁYSZKOWICE
194a

МАРКУШЕВЪ
MARKUSZOW
199c

НОВОЕ МѢСТО Н/Н
NOWE MIASTO N/N
232b

НЕШАВА
NIESZAWA
226c

ОСТРОВЫ
OSTROWY
250a

Tablica 17

Typ VIII B.

259b

260d

267b

268a

271a

276a

298c

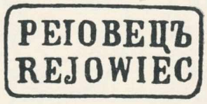

305a

445a

TYP VIII C

287c

TYP IX A

2a

10c

10d

163c

192d

265g

347b

IX A

398m

IX A

398p

TYP IX B

37d

189f

IX C

265f

427b

Tablica 18 (c. d. tablic str. 85)

Kolumna 1: cyframi arabskimi — numery bieżące wszystkich miejscowości, w których były czynne jakiekolwiek urządzenia pocztowe (urzędy, stacje, zwykłe i przeprzęgowe), w latach 1815—1870 oraz literami małego alfabetu — oznaczenia wszystkich dotąd znanych stempli pocztowych, używanych w danej miejscowości. Stemple w obrębie każdej miejscowości są ułożone chronologicznie, tak jak wykazują kolejne litery alfabetu.

Kolumna 2: nazwy miejscowości w takiej pisowni, w jakiej je spotykamy na stemplach pocztowych. Jeżeli pisownia ulega zmianie, to przy każdym następnym stemplu jest powtórzona, np. 82 a GĄBIN, 82 b GOMBIN. W nawiasach są niekiedy podane ściślejsze oznaczenia nie znajdujące się na stemplach, np. BRZEŹNICA (Kościelna) i (Książęca) lub dzisiejsze brzmienie nazwy. Spis obejmuje wszystkie miejscowości, w których czynne były jakiekolwiek urządzenia pocztowe. Występująca po nazwie miejscowości rzymska liczba I—VI oznacza stopień organizacji urzędu lub stacji. Cyfry te oznaczają: I — pocztamt nadworny w Warszawie; II — pocztamt centralny (gubernialny); III — pocztamt pograniczny; IV — pocztamt pośredni (podległy centralnemu); V— ekspedycja pocztowa (stacja pocztowa); VI — stacja przeprzęgowa.

Kolumna 3: numer tabeli, na której znajduje się rysunek danego stempla.

Kolumna 4: typ i rodzaj stempla ze względu na tekst, obramienie i wygląd. Typy są oznaczone rzymskimi cyframi, a rodzaje dużymi literami alfabetu, a w szczególności:

TYP I: stemple dwuwierszowe, w pierwszym wierszu nazwa miejscowości, w drugim data, dzień liczbami arabskimi, miesiąc — nazwą.

Rodzaj I A — data po polsku, dzień liczbą, miesiąc — nazwą polską, np. nr 168 a LUBLIN, (tablica 1).

Rodzaj I B — data po łacinie, dzień liczbą, miesiąc nazwą łacińską w mianowniku, dopełniaczu lub w skróceniu (tablica 1—2).

TYP II: stemple jednowierszowe, bez daty, data zwykle ręcznie dopisywana, bardzo rzadko dobijana drugą pieczęcią.

Rodzaj II A — nazwa miejscowości w jednym wierszu bez ramki, literami niecieniowanymi (grupa 1 — stemple starsze — tablica 3—6), lub cieniowanymi (grupa 2 — tablica 6—9).

Rodzaj II B — nazwa miejscowości, otoczona ramką z pojedynczych linii (tablica 9—11).

Rodzaj II C — nazwa miejscowości w ramce złożonej z podwójnych linii (tablica 12 u góry).

Rodzaj II D — nazwa miejscowości w jednym wierszu, łukowato wygięta ku górze, (tablica 12 — Łódź i Łask).

TYP III: stemple koliste jednoobrączkowe.

Rodzaj III A — tylko z nazwą miejscowości i pustym miejscem w środku na ręcznie dopisywaną datę (tablica 12—13).

Rodzaj III B — z nazwą miejscowości i poziomą kreską, mającą oddzielić ręcznie dopisany dzień od miesiąca (tablica 13 u dołu).

Rodzaj III C — z nazwą miejscowości i datą, dzień i miesiąc liczbami (tablica 14—15).

Rodzaj III D — z nazwą miejscowości i datą, jak pod III C, nadto z ozdobnikami w postaci kresek, rozetek, symetrycznych ornamentów itp. (tablica 15 u dołu).

Rodzaj III E — z nazwą miejscowości, pustym miejscem na wpisanie daty i numeru karty listowej (tablica 16, Ozorków 252e).

Rodzaj III F — jak pod A, nadto z ozdobnikiem (tablica 16 Kleczew 125 b, Osięciny 245 b, Rawa 303 g, Rogów 306 a, Ruda Guzowska 310 f).

TYP IV: stemple koliste jednoobrączkowe o podwójnej obwódce (tablica 16, Częstochowa 52 b, Kraków 147 b, Ostrów 251 c).

TYP V: stemple koliste dwuobrączkowe.

Rodzaj V A — z nazwą miejscowości i pustym miejscem na ręcznie wpisywaną datę (tablica 16, Łódź 192 e, Międzyrzec 206 d, Przedbórz 284 b, Radomsk 296 e, Zawichost 438 b).

Rodzaj V B — z nazwą miejscowości, datą i ozdobnikami (tablica 16, Płock 265 e).

TYP VI: stemple owalne lub wielokątne w ramkach (tablica 16).

TYP VII: stemple połówkowe (tablica 16, Turek 386 b).

TYP VIII: dwuwierszowe stemple rosyjsko-polskie; u góry nazwa miejscowości po rosyjsku, u dołu po polsku; bez daty, ręcznie dopisywanej.

Rodzaj VIII A — bez ramki, nazwy rosyjska i polska oddzielone poziomą kreską (tablica 17).

Rodzaj VIII B — w ramce z pojedynczych linii, nazwy rosyjska i polska najczęściej nie oddzielane kreską (tablica 17—18).

Rodzaj VIII C — w ramce o podwójnych liniach (tablica 18, Przysucha 287 c).

TYP IX: stemple koliste rosyjsko-polskie.

Rodzaj IX A — jednoobrączkowe z datą, dzień i miesiąc liczbami (tablica 18).

Rodzaj IX B — jednoobrączkowe z pustym miejscem na ręczne wpisanie daty (tablica 18, Chęciny 57 d, Łowicz 189 f).

Rodzaj IX C — dwuobrączkowe (tablica 18, Płock 265 f, Wyszogród nr 427 b).

TYP X: stemple owalne lub wielokątne z tekstem rosyjsko-polskim (tablica 19, Soczewka 342 a, Szczercow 372 a).

TYP XI: stemple o tekście tylko w języku rosyjskim (tablica 19 u góry).

Rodzaj XI A — jednoobrączkowe, koliste (Bełchatow 7 b, Łódź 192 f, Maryampol 200 f, Pniewo 267 c, Warszawa 398 r, Żarki 453 c).

Rodzaj XI B — jednowierszowe (Myszków 220 b, Suchedniow 363 c, Żółkiewka 457 b).

Kolumna 5: wymiary stempli. Jako charakterystyczne wymiary stempli podano:

a) dla wszystkich stempli o poziomej, jednowierszowej, polskiej nazwie miejscowości — długość × wysokość — tej nazwy. Przy stemplach otoczonych ramką podano w następnym wierszu z dodatkiem litery „R" (Ramka) także i wymiar ramki — długość × wysokość.

b) dla stempli owalnych, eliptycznych lub wielokątnych — długość × wysokość (obie średnice).

c) dla stempli kolistych — średnicę całego stempla.

Pomiary ze względu na niedokładność odbitek mogą się wahać w granicach 0,5 mm.

Kolumna 6: rok użycia i kolor tuszu; a — oznacza tusz czarny, b — tusz czerwony, c — tusz niebieski, d — tusz zielony. Ponieważ wszystkie podane stemple pochodzą z lat 1812—1870, przeto rok użycia jest podany w skrócie obejmującym tylko dziesiątki i jednostki, a więc np. 37 oznacza rok 1837. Ponieważ nie można było ustalić całego okresu używania danego stempla, przeto podane daty odnoszą się tylko do stwierdzonych faktów użycia.

Kolumna 7: objaśnienia; Ok. — oznacza okręg, do którego dana miejscowość należała; dwie daty połączone kreską (np. 1835—47) — okres, w którym był czynny dany urząd lub stacja; Ot. z następującą datą — otwarcie danego urzędu lub stacji; Zm. z następującą datą — zamknięcie lub zwinięcie danego urzędu lub stacji. Nadto w tej kolumnie są umieszczone cechy szczególne, odnoszące się do poszczególnych stempli, których nie można było pomieścić w poprzednich kolumnach.

a) schwarz b) rot c) blau d) grün

WYKAZ MIEJSCOWYCH STEMPLI POCZTOWYCH 1815—1870

Numer bieżący	Nazwa miejscowości i stopień organizacji	Rysunek na tablicy	Typ i rodzaj	Wymiar nazwy względnie i ramki	Rok użycia i kolor	UWAGI
1	2	3	4	5	6	7
1 a	ALEKSANDRÓW V			30 × 4	a	Ok. Piotrków
		17	VIII B			
	(Łęczycki)			R. 34 × 17	59/62 b	Ot. 8. 11. 58
2 a	ALEKSANDROW V POGRANICZNY	18	IX A	ø 23	63 a d	Ok. Służewo Ot. 16. 12. 62
3 a	ALEXOTA III	1	I B	29 × 4	23 b	Zm. 1824 r.
4 a	AUGUSTOW 15—17 III od 1819 V	1	I B	30 × 4,5	17 b	Ok. Suwałki
b		6	II A	25 × 3	28 a	data dobita drugą pieczątką
c		6	II A	41 × 5	20/44 a 47/51 b	
d	AUGUSTÓW	12	III A	ø 24	57/65 a 51/61 b	
e		13	III B	ø 24	b	
5 a	BABY V	17	VIII A	15 × 4,5	56/57 b 60 c	Ok. Piotrków Ot. w r. 1851
6 a	BAŁDRZYCHOW V	12	III A	ø 23	53/68 b 59 a	Ok. Krośniewice Ot. w r. 1851
7 a	BEŁCHATOW V	6	II A	42 × 5	44/48 abc	Ok. Piotrków
b	БЕЛХАТОВЪ	19	XI A	ø 22	b	z ozdobnikiem
8 a	BEŁZYCE V	3	II A	36 × 6	34/42 a	Ok. Lublin
b	BEŁŻYCE	17	VIII B	25 × 4 R. 31 × 16	a	Ponowne Ot. 12. 12. 58
9 a	BEDZIN (Będzin) III	1	I B	31 × 5	?	Ok. Częstochowa
9 Aa	BELSK V	9	II B	17 × 3 R. 24 × 8	30 a	Ok. Warszawa
10 a	BIAŁA (Podlaska) V	3	II A	23 × 5	24/29 a	Ok. Biała Podlaska.
b	od 1851 IV	9	II B	21 × 5 R. 24 × 8	36/39 a 43/44 b	Do 1851 Ok. Zalesie
c		18	IX A	ø 22	53/56 ab	
d		18	IX A	ø 26	a	
11 a	BIAŁOBRZEGI V	9	II B	48 × 5 R. 50 × 7	35/53 ab	Ok. Radom
12 a	BIELAWY V	6	II A	29 × 5,5	24/51 a	Zm. 1852
b			VIII B	24 × 3,5 R. 30 × 16	a	Ponowne Ot. 1857. Ok. Łowicz
13 a	BIELSK V		VIII B	25 × 4 R. 35 × 15	b	Ok. Płock Ot. 1. 10. 65
14 a	BIEZUN (Bieżuń) V	3	II A	26 × 6	38/50 a 55 b	Ok. Płock
			VIII A	19 × 3	ab	
15 a	BIŁGORAY V	3	II A	33 × 6	27/58 a 56 b	Ok. Zamość

41

1	2	3	4	5	6	7
16 a b	BŁASZKI V	3 9	II A II B	35 × 6 32 × 5 R. 35 × 7	17 a 35/67 a 50/57 b	Ok. Kalisz
17 a b	BŁONIE V	3 12	II A III A	29 × 6 ø 25	19/47 a 55/65 a 52/57 b 67 c d	Ok. Warszawa
18 a	BODZANÓW VI od 1850 V		III A	ø 25	68 b	Ok. Płock
19 a	BOLESŁAWIEC V		VIII B	29 × 3,5 R. 32 × 14	b	Ok. Sieradz Ot. 1. 3. 61
20 a	BORZYCHY V					Ok. Siedlce Ot. 21. 1. 63
21 a	BRODY V		VIII A	17,5 × 4,5	a	Ok. Radom Ot. 1856
22 a b c d e f	BRZESC 1817 — IV 1821 — III 1823 — V BRZEŚĆ-KUJAWSKI	1 9 3 3 12 17	I B II B II A II A III C 17 VIII B	29 × 4,5 30 × 5 R. 34 × 9 26 × 6,5 27 × 7 ø 21 42 × 3,5 R. 45 × 16	20 ab 31/35 ab 23/27 a 28 a 60 a 43/55 b 68 a 65/66 b	Ok. Służewo także i bez daty jako III A
23 a b	BRZYSK V BRZYSKO	3 3	II A II A	36 × 7 45 × 6,5	29/63 ab 22 a	Ok. Michałowice
24 a	BRZEZIA V	9	II B	38 × 5 R. 40 × 7,5	33 a	Ok. Łowicz
25 a	BRZEZINY (Kaliskie) V	6	II A	35 × 7	38 a	Ok. Kalisz
26 a	BRZEZINY (Łódzkie) V		VIII A	29 × 4	63 ab	Ok. Łowicz Ot. 1854
27 a	BRZEZNICA V (Kościelna)	17	VIII B	30 × 3,5 R. 34 × 13	a 67 b	Ok. Częstochowa Ot. 1. 8. 59
28	BRZEZNICA V (Książęca)					Ok. Lublin Ot. 1. 11. 62
29	BRZOZOWA V					Zm. 1846
30	Budy-Dybki VI					Ok. Pułtusk
31	Budka VI					Ok. Maryampol
32 a b	BUSK V Busko	12 9	II C II B	15 × 3,5 R. 23 × 10 18 × 4; 5 × 3,5 R. 20 × 7,5	35/38 a 65 a b	Ok. Kielce
33	BYCHAWA V					Ok. Lublin Ot. 1. 9. 65
34	CEGŁÓW					Ok. Siedlce
35 a b	CEKÓW VI od 1846 V		III A III C	ø 23 ø 23	ab ab	Ok. Kalisz

37

1	2	3	4	5	6	7
36 a	CHEŁM V	3	II A	30 × 6	38 a	Ok. Lublin
					37 b	
b		17	VIII B	22 × 5	60/64 a	
				R. 32 × 17		
37 a	CHĘCINY V	6	II A	30 × 6	21 a	Ok. Kielce
b		9	II B	30 × 4	29 a	
				R. 34 × 8	37 b	Zam. przed 1845
c		9	II B	37 × 6	37 b	Ponowne Ot. 1851
				R. 40 × 10		
d		18	IX B	ø 24	abc	
38	Chlewiska					Ok. Siedlce
39 a	CHMIELNIK V	3	II A	48 × 7	26/56 a	Ok. Kielce
					48/59 b	
b		9	II B	27 × 2,5	38/41 a	
				R. 30 × 5	b	
c		9	II B	35 × 3,5	60 b	
				R. 36 × 6		polsko-rosyjski,
d			IX B	ø 23,5	a	kreska dla daty
40 a	CHODECZ V	9	II B	26 × 3,5	38/42 a	Ok. Krośniewice
				R. 28,5 × 6,5		
41 a	CHOMĘCISKA V	12	III A	ø 24	47 b	Ok. Zamość
	(Stary Zamość)				a	Ot. 1847
42	Choryszów					Ok. Zamość
43 a	CHORZELE V	6	II A	34 × 4,5	60/62 a	Ok. Mława
					46 b	Zm. 1851
						Ponowne Ot. 1853
44	Chrzczonowice VI					Ok. Warszawa
						Zm. 1848
45 a	CIECHANOWIEC V	6	II A	43 × 5	57 b	Ok. Łomża
					62 a	
b		16	VI elip.	20 × 17	a	data ręczna
46 a	CIECHANOW V	3	II A	34 × 5	26 a	Ok. Mława
					64 bc	
47 a	CIECHOCINEK V	14	III C	ø 22	66/68 a	Ok. Służewo
					b	
b		9	II B	35 × 3,5	a	Ot. 1846
				R. 37 × 6,5	53 b	
48 a	CZELADZ V	3	II A	32 × 7	19/27 a	Ok. Częstochowa
49	Czerniewice					Ok. Piotrków
50 a	CZERNIEWICE V	6	II A	57 × 7	25/ a	Ok. Służewo
b			VIII B	32,5 × 4	63/64 a	Ponowne Ot.
				R. 40 × 14		16. 12. 62
						Zm. 1. 8. 64
51	CZERWIN V					Ok. Pułtusk
						Ot. 16. 1. 1861
52 a	CZĘSTOCHOWA III	1	I B	37 × 4	30 ab	Ok. Częstochowa
b		16	IV	ø 22	40 ab	ornament p. d.
c		14	III C	ø 24	48/56 b	
					66 a	
d			VIII A	42 × 4,5	56 b	
					a	

42

1	2	3	4	5	6	7
53 a	CZYŻEW V	12	III A	ø 24	60 ab	Ok. Pułtusk Ot. 1848
54 a	DALESZYCE V	3	II A	36 × 6	61 a	Ok. Kielce
55 a	DĄBIE V	6	II A	25 × 6,5	24/65 a 48/65 b	Ok. Koło
56 a b c	DĄBROWA V	6 17	II A III A VIII B	36 × 6 ø 24 29 × 3 R. 33 × 11,5	42/46 ab 46 b 65/66 a a	Ok. Częstochowa
57 a	DOBRE V	13	III B	ø 24	58/65 a	Ok. Sieradz Ot. 1851
58 a b	DOBRZEN n/DRWEN:V DOBRZYN NAD DRW.	3 16	II A VI	61 × 6 23,5 × 20	36/45 a 50/52 b 63/68 a	Ok. Lipno
59 a b c	DOBRZYŃ V (nad Wisłą) DOBRZIN DOBRZYŃ N/W	3 9 17	II A II B VIII B	28 × 5 26 × 6 R. 28 × 8 27 × 3,5 R. 33,5 × 16	22/41 a 54/58 a 67/68 a	Ok. Płock
60 a	DOŁHOBYCZOW V	9	II B	44 × 4,5 R. 48 × 9	42 a b	Ok. Lublin
61	Dorohucza					Ok. Lublin
62 a	DRYSZCZOW V	6	II A	41 × 6	48 b 61 a	Ok. Lublin
63 a b	DRZEWICA V	3	II A VIII B	43 × 6 32 × 4 R. 34,5 × 9,5	20 a	Ok. Radom Ponowne Ot. 1. 10. 62
64 a	W DUBIENCE V	12	II C	33 × 3 R. 39 × 10	32/43 a 54 b	Ok. Lublin
65 a b	DZIAŁOSZYCE V ДЗЯЛОЦ ИЦЕ		VIII B XI A	35 × 3,5 R. 38 × 13 ø 23	ac 71 a	Ok. Kielce Ot. 13. 8. 59
66 a b	DZIAŁOSZYN V	9 12	II B III A	44 × 5 R. 46 × 7 ø 22	48 a 52 b 63 d c 70 a c	Ok. Częstochowa
67	Dzierżemin					Ok. Pułtusk
68	Fajsławice VI					Ok. Lublin
69 a	FALKOW V	3	II A	34 × 6,5	23/30 a	Ok. Radom
70 a	FILIPOW V	6	II A	26 × 4,5	53/68 a	Ok. Suwałki
71 a	FRAMPOL V		VIII B	25 × 3,5 R. 28 × 13	a	Ok. Zamość Ot. 1. 1. 61
72	Gacie					Ok. Łomża
73 a	GARBÓW V		VIII A	26 × 4	b	Ok. Lublin Ot. 1852

1	2		3	4	5	6	7
74 a b c d	GARWOLIN	V	3 9 6 12	II A II B II A III A	36 × 6 45 × 5 R. 50 × 9 44 × 5 ø 24	35 a 40 a 42/44 b 50 b 58/61 b a	Ok. Siedlce
75	GIŻYCE	V					Ok. Kalisz Ot. 1. 2. 65
76 a	GŁAZNÓW	V	3	II A	30 × 4,5	19/20 a 17/19 b	Ok. Krośniewice
77 a	GŁÓWNO	V		VIII B	20 × 3 R. 35 × 15	a	Ok. Łowicz Ot. 1. 9. 66
78 a	GNIEWOSZÓW	V		VIII B	28 × 3 R. 30 × 15	a	Ok. Radom Ot. 1857
79 a	GODLEWO	III	1	I B	27 × 4	26/27 b	Ok. Maryampol Ot. XII. 1825. Zm. 1. I. 1828.
80 a	GOŁCZA	V	3	II A	30 × 6	18 a 23 b	Ok. Kielce
81 a	GOLINA	V	9	II B	23 × 6 R. 27 × 12	67 a	Ok. Słupca Ot. 1. 10. 63
82 a b c	GĄBIN 23—34 GOMBIN od 34	IV V	3 1 9	II A I B II B	24 × 5 26 × 4 33 × 5,5 R. 36 × 8	21 a 24/34 b 45/55 b 39/69 a	Ok. Krośniewice
83 a b	GONCZYCE	V	9	II B III A	43 × 4,5 R. 45 × 8 ø 23	44/50 ab b	Ok. Siedlce
84 a b	GORZKOWICE	V	 17	III B VIII A	ø 24 32 × 3,5	63 a a	Ok. Piotrków Ot. 1856
85 a	GORZKOW	V		VIII B	28 × 4 R. 32 × 14	a	Ok. Lublin Ot. 15. 7. 62
86 a	GOSTKOW	V		VIII B	27 × 3,5 R. 33 × 14	a	Ok. Krośniewice Ot. 30. 6. 59
87 a b c	GOSTYNIN	V	3 12 14	II A III A III C	39 × 6 ø 23 ø 25	19/34 a 69 a 45 b 66 b, 68 a	Ok. Krośniewice
88 a b	GORA GÓRA KAL:	V	9	II B VIII B	22 × 5,5 R. 25 × 8 24 × 3 R. 30 × 13	46 ab 69 a	Ok. Warszawa
89 a	GORA (Płocka)	V		VIII B	19 × 4 R. 22 × 16	a	Ok. Płock Ot. 1857
90 a b c	GRAIEWO GRAJEWO	V	7 12	II A III A III C	36 × 6 ø 24 ø 23	34/42 a 50/52 ba a	Ok. Łomża litery 5 mm litery 4 mm
91 a b	GRANICA	V	3 9	II A II B	40 × 6 27 × 4 R. 30 × 6	31 a 49 a	Ok. Radom Trakt: Lublin — — Kozienice
92 a	GRANICA DR. ŻEL.	V	14	III C	ø 24	56 b 60/70 a	Ok. Częstochowa Ot. 1851

1	2	3	4	5	6	7
93 a	GRODZISK V		VIII B	25,5 × 4,5 R. 32 × 17	65 b	Ok. Warszawa Ot. 18. 11. 58
94 a	GROYEC V	3	II A	28 × 6,5	34/59 a 59 b	Ok. Warszawa
b	GROJEC	17	VIII B	21 × 4 R. 29 × 15	65 a	
95	Hola VI					Ok. Biała
96 a	HRUBIESZOW V	9	II B	44 × 6 R. 46 × 8	37/41 a b	Ok. Lublin
b		12	III A	ø 20	32/36 a	
c		12	III A	ø 25	47/54 ab	
d		3	II A	40 × 5	18 a	
97 a	IABŁON V	7	II A	30 × 8,5	35 a	Ok. Biała Zm. 1845
98 a	IABŁONNA V	3	II A	39 × 6	58/63 b 60/69 a	Ok. Warszawa
99 a	JANOW (Bialski) V	9	II B	31 × 6 R. 34 × 10	b a	Ok. Biała
b	JANOW BIAL:		VIII B	30 × 40 R. 35 × 16	68 a	
100 a	IANOW V	7	II A	22 × 6	33/36 a 52 b	Ok. Zamość
b		14	III C	ø 21	32/44 a b	Wysok. lit. 5 mm
c		14	III C	ø 20	46 ab	Wysok. lit. 4 mm
d	JANOW	17	VIII B	20 × 5 R. 23 × 13,5	42/61 b 58 a	
e	JANOW ZAMOJ:	17	VIII B	34 × 4,5 R. 40 × 16	69 a	Między nazwami kreska
101 a	JĘDRZEIEW V	7	II A	49 × 7	32/47 ab	Ok. Kielce
b	JĘDRZEJÓW		VIII B	26 × 4 R. 30 × 13	70 a	
102 a	IŁOW V	3	II A	17 × 6	24 a	Ok. Łowicz
103 a	IŁŻA V	3	II A	18 × 7	30 a	Ok. Radom
b	JŁŻA	9	II B	24 × 5,5 R. 28 × 9	55 b 35/66 a	
104 a	IWANGROD V (rosyj. nazwa Dęblina)	9	II B	29 × 3,5 R. 31 × 6,5	53 b a	Ok. Lublin Ot. 1846
105 a	IWANISKA V	3	II A	35 × 6	44/49 ab	Ok. Opatów
b		7	II A	35 × 6	61 a	
106 a	IWANOWICE III	3	II A	40 × 6	17 b	Ok. Michałowice
b		1	I B	33 × 4,5	19/26 b	Zm. 1826
107 a	IZBICA V	3	II A	24 × 6	23/31 a	Ok. Służewo
b		7	II A	31 × 5	39 a 44/45 b	
c		17	VIII B	21 × 4 R. 27,5 × 14	57/59 b a	z datą lub bez u dołu
d			VIII A	21 × 4	53 a 52/64 b 69/70 c	
e			II A	31 × 6,5	39 a	
108 a	JARONOWICE V		III A	ø 23	ac	Ok. Kielce Ot. 1847

a) schwarz b) rot c) blau d) grün

1	2	3	4	5	6	7
109 a	JASTKOW V		VIII A	23 × 3	56 a	Ok. Lublin Ot. 1855
110	Jastrzębna					Ok. Suwałki
111 a	JEDLIŃSK V		III A	ø 24	ad	Ok. Radom
b		7	II A	34 × 4,5	46 a	
112	Jeleniów					Ok. Suwałki
113 a	IEDLNIA V	3	II A	41 × 6,5	a	Ok. Radom
114	Jeziorna					Ok. Warszawa
115 a	JÓZEFÓW V	9	II B	26 × 5,5 R. 28,5 × 12,5	a	Ok. Lublin Ponowne Ot. 1. 3. 63
116 a	KALINOWO III	1	I B	28 × 4	18 a 18 b	Ok. Maryampol Zm. 1819
117 a	KALISZ do 1824 II 1824—26 III	1	I B	24 × 4	22/33 b	K z kreską Z wąskie
b	1826—52 II od 1852 III	1	I B	26 × 4	17 a 19 b	K rosyjskie Z szerokie
c		15	III D	ø 22	36/42 b	K z kropką
d		15	III D	ø 22	45/49 b	K z kreską
e			IX A	ø 22	ab	
f			IX A	ø 25	ab	
g			IX A	ø 24	a	Ok. Kalisz
118	KALISZANY V					Ok. Lublin Ot. 1851 Zm. 1. 3. 63
119 a	KALWARYA V	3	II A	42 × 6,5	17/27 a	Ok. Maryampol
b		12	II C	30 × 3 R. 35 × 10	31/40 a 41/46 b	
c		12	III A	ø 24	50/63 b	
120 a	KAŁUSZYN V	7	II A	38 × 6	25/66 a 52 b	Ok. Warszawa
b			III A	ø 23,5	ab	
121 a	KAMIENSK V	7	II A	34 × 6	44 ab	Ok. Piotrków
b		9	II B	26,5 × 3,5 R. 28 × 6	b	Zm. 1. 11. 59
122 a	KAZIMIERZ V	3	II A	52 × 6	42/44 a	Ok. Lublin
b			III A	ø 25	53 b a	
123 a	KIBARTY V		III C	ø 25	a	Ok. Maryampol
b			IX A	ø 24	a	Ot. 22. 4. 61
124 a	KIELCE II	1	I B	25 × 4	23/27 b	Ok. Kielce
b	od 1852 IV	1	I B	20 × 3,5	29/33 b	
c		1	I B	28 × 4	34/36 b	
d		1	I B	23 × 4	36/39 b	
e		1	I B	24 × 4	41 b	K. rosyjskie
f		14	III C	ø 23,5	56/69 a 42/54 b	
g		3	II A	27 × 6	17b 17c	

43

1	2	3	4	5	6	7
125 a	KLECZEWO V	7	II A	39 × 6	a	Ok. Słupca
b	KLECZEW	16	III F	ø 23	65 a	
c		9	II B	27 × 4,5	a	
				R. 29 × 7		
126 a	KLIMONTÓW V		VIII B	25 × 3,5	ab	Ok. Opatów
				R. 28 × 13		Ot. 25. 8. 62
127 a	KLONOW V	3	II A	35 × 7	34 a	Ok. Sieradz
128 a	KŁOBUCK V	12	III A	ø 30	64 a	Ok. Częstochowa
						Ot. 1847
129 a	KŁODAWA V	3	II A	38 × 6,5	17/55 a	Ok. Koło
					48/59 b	
b		1	I B	30 × 4,5	18/25 b	
c		13	III B .	ø 25	61/64 ab	
130 a	KŁOMNICE V		III A	ø 25	abd	Ok. Częstochowa
131	Kobylany VI					Ok. ?
						Zm. 1847
132	Kocierzów					Ok. Łowicz
133 a	KOCK V	7	II A	17 × 6	42/63 a	Ok. Siedlce
134 a	KODEN V	3	II A	22 × 6	27 a	Ok. Biała
					53 b	
135 a	KOLNO V	12	III A	ø 23	49/53 b	Ok. Łomża
						1847—55
						Ponowne Ot. 1. 4. 62
136 a	KOŁO do 1824 V	3	II A	23 × 6	17/30 a	Ok. Koło
b	od 1824 IV	1	I B	18 × 4	25/31 b	
c		1	I B	19 × 5	34 b	
d		1	I B	17 × 5	b	
e		14	III C	ø 19	48/59 b	
					63/69 a	1864 bez daty
						jako typ III A
f		15	III D	ø 19	42 b	
g		7	II A	17 × 5	b	stempel „d“ bez daty
137 a	KONIECPOL V	7	II A	36 × 5	31/42 a	Ok. Częstochowa
					56 b	
138 a	KONIN do 1825 III	1	I B	21 × 4	17/21 b	Ok. Słupca
b	od 1825 V	3	II A	25 × 6	23/28 a	
c		14	III C	ø 19	31/36 a	
d		15	III D	ø 19	44/46 b	
e		14	III C	ø 25	50/52 b	
f		13	III A	ø 25	ab	
g			IX A	ø 26	58 b	
					61 b	
139 a	KONSKIE IV	1	I B	30 × 4,5	21/28 ab	Ok. Radom
b	od 1835 V	1	I B	28 × 4	33 b	
c		13	III A	ø 24	55 a	
					56 b	
139 Aa	KONSTANTYNOW V	9	II B	47 × 4	41 a	Ok. Biała
				R. 51 × 7		Zm.
139 Ba	KONSTANTYNOW V	17	VIII B	32 × 3	a	Ok. Łódź
				R. 35 × 15		Ot. 25. 5. 66

1	2	3	4	5	6	7
140	KOPCIÓW V					Ok. Suwałki Ot. 1. 2. 63
141 a b	KOSZYCE V	4 	II A IX B	37 × 6,5 ø 24	20/39 a 50 b 58 ab	Ok. Michałowice
142 a b	KOWAL V	4 13	II A III A	31 × 6 ø 24	17/31 a 36 a 40/58 bd	Ok. Służewo
143 a	KOZIEGŁOWY V	4	II A	50 × 6	27/29 a	Ok. Częstochowa
144 a b c	KOZIENICE IV od 1836 V	1 7	I B II A VIII B	27 × 4 28 × 4 24 × 3 R. 28 × 15	b 43/44 b 60 b a	Ok. Radom
145	Kozłów VI					ad Sochaczew
146	KOZUBAT V					Ok. Lublin Ot. 1. 3. 61 Zm. 25. 6. 65
147 a b	KRAKOW II	14 16	III C IV	ø 20 ø 23	35/36 b 31/47 b	Zm. 1847
148	Krasiczyn					Ok. Lublin
149 a	KRASNIK V	9	II B	31 × 5 R. 33 × 8	59/60 a 64 b	Ok. Lublin
150 a b c d e	KRASNYSTAW V	10 7 4	II B II A II A III A VIII B	37 × 3,5 R. 42 × 9 42 × 6 49 × 6,5 ø 24 28 × 3,5 R. 30 × 14	42 a 46/47 a 20/25 a 53/55 a 57 b 62 a	Ok. Lublin
151 a	KROMOŁOW V	10	II B	38 × 4,5 R. 41 × 6	37/48 a b	Ok. Częstochowa Zm. 1851
152 a b c d e	KROSNIEWICE V od 1834 IV	7 4 1 1 14	II A II A I B I B III C	50 × 6 34 × 4,5 31 × 4 28 × 3 ø 24	21/32 a 30/32 a b 39/46 b 32/65 b 59/62 a czerw. lila	Ok. Krośniewice
153	Królowa Niwa IV					Ok. Siedlce
154	KRUSZYNA V					Ok. Częstochowa Zm. 1851
155 a	KRYNICE V	10	II B	33 × 6 R. 36 × 9	41 a 45/51 b 68 d	Ok. Zamość
156 a b c	KRZEPICE V	4 10	II A II B III A	45 × 7 40 × 6 R. 43 × 9 ø 24	20 a 41 a b 55/61 a	Ok. Częstochowa

39

1	2		2	4	5	6	7
157 a	KRZESZÓW	V		VIII B	25 × 3,5 R. 28 × 12,5	63/70 a	Ok. Zamość Ot. 1. 1. 61
158	Kulaki						Ok. Pułtusk
159	KUROW	V		VIII A	22 × 4,5	54 b 66 a	Ok. Lublin Ot. 1854
160 a	KUTNO	V	7	II A	32 × 7	17/40 a 46/47 b	Ok. Krośniewice
b				III A	ø 24	47/51 b 58 a	
c			15	III D	ø 25	63 ab	
d				IX A	ø 25	67 a	
161 a	LELICE	V		VIII A	17,5 × 3,5	60 a c	Ok. Płock Zm. 1. 10. 65
162 a	LIPKI	V		III A	ø 24	48/49 b	Ok. Sieradz Ot. 1848/Zm. 1849
163 a	LIPNO	III	1	I B	19 × 4	20/29 ab	Ok. Lipno
b			1	I B	23 × 5	45/50 b	
c			18	IX A	ø 24	58 b, 68 a	
164 a	LIPSK	V	7	II A	26 × 7	33/43 a	Ok. Suwałki
b			10	II B	26 × 8 R. 31 × 12	44 a	
c				III A	ø 24	51/53 b 62 a	
165 a	LUBARTOW	V	4	II A	44 × 6,5	20/25 a	Ok. Lublin
b			10	II B	42 × 4,5 R. 44 × 7,5	32/47 a	
c				VIII A	31 × 5	a	
166 a	LUBICZ	V	7	II A	32 × 7	36 acd	Ok. Lipno
167 a	LUBIEN	V	7	II A	29 × 5	59/67 b 70 a	Ok. Krośniewice
168 a	LUBLIN	II	1	I A	36 × 6	15/17 a	Ok. Lublin
b			1	I B	25 × 4,5	18/22 b	
c			1	I B	28 × 5,5	23/28 b	
d			1	I B	22 × 3,5	30 b	
e			1	I B	21 × 4	30 b	
f			14	III C	ø 19	33/49 b	
f			14	III C	ø 24	63 a	
g						64/66 b	
h				IX A	ø 22	ab	
169 a	LUBOCHNIA	V	4	II A	47 × 7	17 a	Ok. Piotrków
b			4	II A	36 × 5	24 a	
c			10	II B	39 × 4 R. 42 × 7	30/31 a	
170 a	LUBRANIEC	V	4	II A	45 × 6,5	21/24 a	Ok. Służewo
b			15	III D	ø 26	ab	
171 a	LUTOMIERSK	V		III A	ø 24	65 a	Ok. Sieradz Ot. 1847
172 a	LUTUTOW	V		III A	ø 25	a	Ok. Sieradz
b				VIII B	25 × 4 R. 30 × 15	a	1847—1849 Ponowne Ot. 1.4. 1861

48

1	2		3	4	5	6	7
173 a	ŁAGOW	V	4,7	II A	30 × 6,5	29/47 a 52 b	Ok. Opatów
174 a	ŁANIĘTA	V	17	VIII B	26 × 4 R. 35 × 14	a	Ok. Krośniewice Ot. 16. 12. 62
175	ŁAPY	V					Ok. Łomża Ot. 21. 1. 63
176 a b c	ŁASK	V	4 12 17	II A II D VIII A	21 × 7 19 × 8 12 × 3	25/49 ab 50/51 ab 55/56 b 61 a	Ok. Sieradz
177	Łazisk						Ok. Piotrków
178 a	ŁAZY	V	17	VIII B	17 × 4 R. 26 × 14,5	60 a	Ok. Częstochowa Ot. 1. 10. 60
179 a	ŁĄCK	V	10	II B	25 × 5 R. 30 × 8	41/44 b	Ok. Krośniewice
180 a	ŁĘCZNA	V		VIII B	24 × 4,5 R. 33 × 15	a	Ok. Lublin Ot. 22. 1. 59
181 a b c d	ŁĘCZYCA	V	4 10 7 14	II A II B II A III C	26 × 5 42 × 7 R. 45 × 10 43 × 9 ø 24	18/31 a 33 b 35 b 38/47 b, 47a 54/59 b 51/70 a	Ok. Krośniewice data drugą pieczątką lub bez daty: 17, 30/33
182	Łęki						Ok. Piotrków
183 a	ŁOCHÓW	V		VIII B	25 × 4 R. 35 × 16	66/67 a	Ok. Warszawa Ot. 21. 1. 63
184	Łomazy	V					Ok. Zalesie 1847—1850
185 a b c d e f	ŁOMŻA	III	1 1 1 14 14	I B I B I B III C III C III C	20 × 4 20 × 5 26 × 5 ø 24 ø 23 ø 23	17/24 27/29 b 34/36 b 39 a 40/47 b 59/62 b 61 a 65/68 ab	Ok. Łomża Rok w dacie 1839, 1840, 184. bez roku w dacie większe litery
186	ŁOPUSZNO			II A	28 × 4	22 a	Ok. Kielce
187 a b	ŁOSICE	V	4 12	II A II C	27 × 6 26 × 5 R. 29 × 7,5	33/34 a 41/49 a	Ok. Siedlce
188 a	ŁOSOSNA	V	7	II A	35 × 5,5	22/27 a	Ok. Suwałki
189 a b c d	ŁOWICZ	IV	1 1 1 	I B I B I B III C	23 × 4 23 × 4,5 21 × 4 ø 24	32/33 b 34 b b a 48 b	Ł z prostą kreską W rozwarte W ścieśnione Ł z łukowato wygiętą kreską

38

1	2	3	4	5	6	7
189 e	ŁOWICZ IV	15	III D	ø 23	47 b	Ok. Łowicz
f		18	IX B	ø 24	55 a	
					52 b	
g			IX A	ø 25	65 a	
					b	
190 a	ŁOWICZEK V	4	II A	48 × 6	20/21 a	Ok. Służewo
191 a	ŁOZDZIEIE V	7	II A	36 × 6	34/68 a	Ok. Suwałki
192 a	ŁODZ V	7	II A	20 × 5	30/35 a	1. 9. 59—1. 12. 62
b	ŁÓDZ IV	12	II D	20 × 8	37/38 a	Ok. Sieradz
	od 1. 12. 62				44 b	po 1. 12. 62 Ok. Łódź
c	ŁODŹ	13	III A	ø 24	48/58 b	
					53 d	
					58 a	
d	ŁODZ	18	IX A	ø 24	63/65 ab	
e	W.D.Z. ŁODZ	16	V A	ø 21	67 a	Wiedeńska Droga Żelazna
f	ЛОДЗЬ Ж. Д.	19	IX A	ø 24	70 a	
193 a	ŁUKOW V	7	II A	24 × 7	18/42 ab	Ok. Siedlce
b		7	II A	24 × 6	37/44 a	
c			III A	ø 25	51/66 b	
					62/70 a	
194 a	ŁYSZKOWICE V	17	VIII B	32 × 4	67 a	Ok. Łowicz
				R. 37 × 17		Ot. 15. 3. 65
195	Magnuszew					Ok. Pułtusk
196 a	MAKÓW V	4	II A	27 × 6	20/60 a	Ok. Mława
197	MAŁKIN V					Ok. Pułtusk
						Ot. 21. 1. 63
198 a	MAŁOGOSZCZ V	10	II B	29 × 4,5	a	Ok. Kielce
				R. 31 × 12		
b	MAŁAGOSZCZ	4	II A	40 × 6	44/47 b	
c			IX B	ø 24	56 b	
199 a	MARKUSZOW	4	II A	45 × 5,5	33/40 a	
					42/43 b	Ok. Lublin
b	MARKUSZÓW	7	II A	45 × 5,5	47/51 b	litery cieniowane
c		17	VIII B	30 × 3	a	Zm. 1852
				R. 33 × 14		Ponow. Ot. 3. 10. 67
200 a	MARYAMPOL III	1	I B	37 × 4	28 b	Ok. Maryampol
b		1	I B	31 × 4	32 b	
c		1	I B	31 × 4,5	33 b	
d		1	I B	33 × 5	38/42 b	Y ścieśnione
e		14	III C	ø 24	48/54 b	
					60 a	także i bez daty jako typ III A
f		19	XI A	ø 24	ab	
g		4	II A	46 × 6	17 b	
201	MAURYCIE V					Ok. Wejwery
						Ot. 1. 10. 62
202	Mężenin VI					Ok. Łomża
203	Miastków IV					Ok. Łomża

40

1	2	3	4	5	6	7
204 a	MICHAŁOWICE	14	III C	ø 20	31/35 b	Ok. Michałowice
	1831/37 III					
b	1837/48 V	14	III C	ø 23	48 a	
	1848 III				51/54 b	
c			III C	ø 24	b	
205 a	MIECHÓW V	7	II A	26 × 5,5	19/30 b	Ok. Kielce
b	MIECHOW	14	III C	ø 18	31 ba	w dacie 1831
					32 b	„ „ 1832
					37/42 b	„ „ 1833
c	MIECHÓW	10	II B	28 × 5	67/69 a	
				R. 30 × 12		
d			VIII B	25 × 3,5	a	
				R. 28 × 14		
206 a	MIEDZYRZEC V	4	II A	45 × 6	12/22 a	Ok. Siedlce
b	MIĘDZYRZECZ	7	II A	46 × 7	26 a	
c	MIEDZYRZEC	10	II B	41 × 4,5	47/56 b	
				R. 44 × 7	a	
d	MIĘDZYRZEC	16	V A	ø 27	64/65 a	
e	MIĘDRZYRZEC		VIII A	41 × 4	55 b	Litery „Z“ negatywnie
					56 a	
207	Miłosna VI					Ok. Warszawa
208	Mingosy VI					Ok. Siedlce
209 a	MIŃSK V	4	II A	18 × 5	24/41 a	Ok. Warszawa
					42/48 b	
b		10	II B	24 × 5	50/51 a	
				R. 26 × 7	49/52 b	
c			VIII A	16 × 3,5	57 b	
					60 a	
210 a	MŁAWA III	1	I B	22 × 4	20/29 ab	litery niecieniowane
b		2	I B	22 × 4	39 b	litery cieniowane
c		14	III C	ø 24	51/62 ab	Ok. Mława
211 a	MNIÓW V		VIII B	25 × 4	63 b	Ok. Kielce
				R. 32,5 × 14	70 a	Ot. 1. 9. 60
212 a	MNISZEK V		VIII B	24 × 3	d	Ok. Radom
				R. 35 × 15		Ot. 4. 5. 66
213 a	MNISZÓW V	4	II A	29 × 4,5	32/39 a	Ok. Radom
214 a	MOGIELNICA V	4	II A	41 × 5	17/48 a	Ok. Warszawa
b			VIII B	30 × 3,5	a	
				R. 33 × 14	d	
215	Moniatycze VI					Ok. Lublin
						Zm. 1846
216 a	MOSZCZANKA V		III A	ø 24,5	50 a	Ok. Lublin
					60 b	Ot. 1845
217	Moszna					Ok. Warszawa
218 a	MSZCZONOW V	7	II A	33 × 4	23 a	Ok. Warszawa
b			VIII A	32 × 4	68 a	
					c	
219 a	MUCHLIN V	4	II A	30 × 7	17/28 a	Ok. Koło
						Zm.
220 a	MYSZKOW V		III A	ø 25	65 ab	Ok. Częstochowa
						Ot. 1851
b	МЫШКОВЪ	19	XI B	36 × 6	69 a	

1	2	3	4	5	6	7
221 a	MYSZYNIEC V	7	II A	38 × 6	47/60 b a	Ok. Pułtusk
222	Mzurki					Ok. Piotrków
223 a b	NARAMICE NARAMNICE	4	II A III A	37 × 6,5 ø 24	22 a 66 a,b	Ok. Sieradz Powt. Ot. 1849
224 a b	NASIELSK V	4	II A VIII B	34 × 6 23 × 3,5 R. 34 × 16	17/23 a,b 60 a	Ok. Pułtusk z prawej strony kreska dla daty
225 a	NIEMOJEW V	10	II B	63 × 7 R. 66 × 15	40 a	Ok. Kalisz
226 a b c	NIESZAWA V	7 10 17	II A II B VIII B	35 × 6,5 32 × 5 R. 36 × 8 25 × 3,5 R. 28 × 13	21/43 a 40/44 b 47/53 b 55 a 61/62 b 65/67c, 69a	Ok. Służewo
227 a	NIĘDRZWICA KOSCIELNA V		III A	ø 23,5	b	Ok. Lublin Ot. 1849 Zm. 12. 12. 58
228 a b	NOWA ALEXANDRYA V NOWO ALEXANDRYA	7	II A VIII B	47 × 4,5 R. 26 × 15	48/51 b 59 a b	Ok. Lublin
229 a	NOWA-PRAGA V od 1. 8. 1964	10	II B	35 × 5 R. 39 × 15	64/65 a	Ok. Warszawa Na łączniku pisano datę
230 a b	N. MIASTO KORCZYN V NOWE MIASTO KORCZYN	4	II A III A	53 × 6 ø 24	17/41 a 44/46 b 48/53 b 60/65 a	Ok. Kielce
232 a b	NOWO MIASTO $\frac{N}{P}$ V NOWE MIASTO $\frac{N}{P}$	4 17	II A VIII B	52 × 7 32 × 4 R. 35 × 15	18/41 a 55 d a 55/63 d	Ok. Warszawa
233 a b	NOWY DWOR V		III C IX A	ø 23 ø 25	41/53 b 56 a a	Ok. Warszawa
234 a b	NUR V	10 7	II B II A	21 × 7 R. 24 × 9 19 × 7	41/48 a 51 b 22 a	Ok. Pułtusk
235 a	OBROWO V	4	II A	31 × 6	20 a	Ok. Lipno
236 a b	OLITA V	7	II A VIII B	28 × 7 23 × 3 R. 35 × 15	42/43 a b	Ok. Maryampol Ponow. Ot. 1. 12. 65
237 a b c d	OLKUSZ V	4 7 16	II A II A VI III	26 × 6 26 × 7 23 × 17 ø 24	23/32 a b a 39/41 ab 46/47 b 54 a	Ok. Częstochowa litery cieniowane owalny, data ręcznie dopisywana

1	2	3	4	5	6	7
238	Olszanka (k. Augustowa)					Ok. Suwałki
239	Ołtarzew VI					Ok. Warszawa
240 a	OPATOW IV	2	I B	22 × 3,5	29/47 b	Ok. Opatów
b		2	I B	26 × 4	25 b	cienkie litery
c		4	II A	30 × 6	32/35 a	
d		2	I B	26 × 4	b	grube litery
e		14	III C	ø 24	50/55 b	
f			IX A	ø 25	b	
241 a	OPOCZNO V	7	II A	36 × 7	23 a 26/44 b	Ok. Radom
b		7	II A	40 × 6,5	44/47 b	litery cieniowane
c			III A	ø 24	62 abc	
242 a	OPOLE V		III A	ø 24	a b	Ok. Lublin Ot. 1850
243 a	ORONSK V	10	II B	24 × 4 R. 25 × 6,5	a 45 b	Ok. Radom
244	OSIAKÓW V					Ok. Sieradz Zm. 1847 Ponow. Ot. 15. 5. 66
245 a	OSIĘCINY V	7	II A	26 × 5	58 d	Ok. Służewo
b		16	III F	ø 19,5	58 d 66 a b	
246 a	OSINY V	10	II B	24 × 6 R. 28 × 9	39/40 a 46 b	Ok. Łowicz Zm. 1. 9. 66
247 a	OSMOLIN V	13	III A	ø 24	b	Ok. Łowicz 1847—1851
248 a	OSTROŁĘKA V	4	II A	39 × 7	18/40 a	Ok. Pułtusk
b	OSTROLEKA	4	II A	35 × 4	20 a	data drugą pieczątką dobijana
c	OSTROŁĘKA	13	III A	ø 17	44/47 b 44/69 a d	
249 a	OSTROWIEC V	4	II A	37 × 6	30/57 b 32/47 a	Ok. Opatów
250 a	OSTROWY V	17	VIII B	30 × 4 R. 36 × 14	66/70 a 63/64 b	Ok. Krośniewice Ot. 16. 12. 62
251 a	OSTROW V (Mazowiecka)	7	II A	32 × 7	29/34 a 45 b	Ok. Pułtusk
b		10	II B	26 × 5 R. 29 × 8	48 b 59/61 a	
c	OSTRÓW	16	IV	ø 25	62/65 b 67 a	z kreską na datę
d		7	II A	22 × 4	a, b	data innym stemp.
252 a	OZORKOW V	7	II A	31 × 6	25/39 a 44/47 b	Ok. Krośniewice
b	OZORKOW D	10	II B	30 × 4 R. 44 × 8	b	
c	OZORKOW	13	III A	ø 21	b	
d	OZORKOW d.	13	III A	ø 25	a	

1	2	3	4	5	6	7
252 e	OZORKOW d. m. KARTY N°	16	III E	ø 27	47 b 62 a	
253 a	OZARÓW V	10	II B	24 × 4,5 R. 25 × 7,5	46/60 a b	Ok. Opatów
254 a b c	PABIANICE V	13 13 10	III B III A II B	ø 19 ø 24 44 × 6 R. 48 × 9	35/42 a 48 b 37 a	Ok. Łowicz
255 a	PARADYZ V		VIII B	26 × 3,5 R. 33 × 14	65 a	Ok. Radom Ot. 1. 9. 60
256 a	PARCZEW V		III A	ø 24	a	Ok. Siedlce Ot. 1849
257 a	PIASECZNO V	7	II A	36 × 5	45/66 a	Ok. Warszawa
258 a b	PIASKI V	4 7	II A II A	31 × 7 24 × 6	17/21 a 48/53 b 60 a	Ok. Lublin
259 a b	PIĄTEK V	7 18	II A VIII B	32 × 6 20 × 3,5 R. 30 × 16	18/33 a 21/22 b ab	Ok. Łowicz Zm. Powt. Ot. 1857
260 a b c d	PILICA V	4 13 13 18	II A III A III A VIII B	25 × 6,5 ø 22 ø 22,5 23 × 4 R. 33 × 15	29/33 a, 47 b 51 ab 41 a 64 a	Ok. Częstochowa litery 5 mm wys. litery 3 mm wys.
261 a b	PINCZOW V	7	II A IX B	31 × 6 ø 22	24/47 a 65/70 ab	Ok. Kielce kreska dla daty
262 a b c d e	PIOTRKOW IV	2 2 14 15	I B I B III C III D IV	29 × 4 31 × 4,5 ø 23 ø 22 ø 23	24 b b 46/50 b 54 a b	Ok. Piotrków ornament pod datą
263 a	PIOTRKÓW KUJAWSKI V		VIII B	32 × 2,5 R. 35 × 15	67 a	Ok. Włocławek Ot. 15. 6. 66
264 a b c	PLECKA DĄBROWA V	5 18	II A II A VIII B	70 × 5 37 × 3 38 × 4 R. 44 × 15	21/33 a 55/62 a b,d d 65 a	Ok. Łowicz
265 a b c d e f g	PŁOCK II	2 2 2 14 16 18 18	I B I B I B III C V B IX C IX A	21 × 4 16 × 3 25 × 4 ø 23 ø 23 ø 21 ø 26	18/26 b a 26/30 b 32 b 34/40 b 43/46 ba 51 a 52/57 b 64 a b	Ok. Płock data także odwrotnie

a) schwarz b) rot c) blau d) grün

1	2	3	4	5	6	7
266 a b	PŁONSK V PŁOŃSK	8	II A VIII A	27 × 6 21 × 3,5	17/46 ab 62 a	Ok. Płock
267 a b c	PNIEW V PNIEWO ПНЕВО	5 18 19	II A VIII B XI A	25 × 7 25 × 4 R. 33 × 14,5 ø 24	17/19 a a, b, 65 d 70 c	Ok. Łowicz Ponow. Ot. 1. 4. 62
268 a	PODDĘBICE V	18	VIII B	26 × 4 R. 36 × 17	a, b, d	Ok. Krośniewice Ot. 1. 6. 65
269 a	PODZAMCZ V	10	II B	46 × 5 R. 49 × 9	47 b 44/45 a	Ok. Kielce Zm. 1851 r.
270 a	PONIEMOŃ V		VIII A	35 × 5	69 a 67 b	Ok. Wejwery Ot. 1855
271 a	PORAJ V	18	VIII B	21 × 4 R. 28 × 13	a	Ok. Częstochowa Ot. 15. 8. 62
272 a	PORCZYNY V		VIII B	25 × 3,5 R. 29 × 12,5	62 a	Ok. Sieradz Ot. 1. 1. 62
273	Porzewnica					Ok. Siedlce
274	POTWOROW V					Ok. Radom Ot. 1. 6. 62
275 a	PRADŁA V	13	III A	ø 24	57 a, c d	Ok. Częstochowa Ot. 1847
276 a	PRZEDMIEŚCIE PRAGA V	18	VIII B	33 × 2,5 R. 35 × 15	a	Ok. Warszawa Ot. 15. 10. 65
277 a b	PRASNYSZ V	5	II A IX B	36 × 6,5 ø 24	29/40 a 43 b 60/61 a 65 b 66 c	Ok. Mława
278 a b c	PRAŻKA V PRASZKA	8	II A VIII A VIII B	21 × 4 25,5 × 4,5 25 × 4 R. 28 × 14	47 b a, b 55 d 69/71 ab czerwonolila	Ok. Sieradz
279 a	PRENY V	8	II A	27 × 6	37 39/68 a	Ok. Wejwery
280	Proleyki					Ok. Suwałki
281 a b	PROSZOWICE V	8	II A III A	36 × 5,5 ø 25	41 ab a, b	Ok. Michałowice
282	PRUSZKÓW V					Ok. Warszawa Ot. 15. 5. 65
283 a	PRZESŁAWICE V	8	II A	47 × 6	a	Ok. Michałowice Zm. 1823 r.
284 a b	PRZEDBÓRZ V PRZEDBORZ	5 16	II A V A	41 × 5,5 ø 25	27 a 48/58 b a,b 44a, 50 b 50 b 52 c	Ok. Radom u dołu rok 18 „ „ „ 184 „ „ „ 1850 „ „ „ 18 kreski dla daty odręcznej dłuższe, wybijanej krótsze

2 J. vorher

46

1	2		3	4	5	6	7
285 a	PRZEDECZ	V	5	II A	32 × 6	33/70 a b	Ok. Koło
286 a	PRZYROW	V	5	II A	35 × 6,5	a	Ok. Częstochowa
b			12	II C	28 × 4,5	a	Zm. 1857 r.
					R. 32 × 8		
287 a	PRZYSUCHA	V	5	II A	36 × 5	19 b	Ok. Radom
						22 a	
b			8	II A	26 × 4	25/36 a	
						42 b	
c			18	VIII C	29 × 3,5	a	
					R. 30 × 12		
288 a	PRZYTYK	V		VIII B	28 × 3,5	a b	Ok. Radom
					R. 32 × 13		Ot. 1. 3. 62
289 a	PUŁAWY	V	5	II A	36 × 6	20/27 a	Ok. Lublin
b			8	II A	33 × 5	34 a	Przemianowane na Nowo Alexandryę
290 a	PULTUSK	IV	5	II A	32 × 6	17 b	Ok. Pułtusk
b	PUŁTUSK		2	I B	29 × 4,5	20/29 b	
c			2	I B	26 × 4	38/40 b	
d			8	II A	30 × 4	47 b	
e				III A	ø 24	52/54 b	
						55 a	
f			14	III C	ø 24	53/56 b	
291 a	PYZDRY	V	8	II A	30 × 6	35 a	Ok. Słupca
b			15	III D	ø 20	43 a	
						49/65 b	
292 a	RACHOW	V	5	II A	32 × 6	17/36 a	Ok. Lublin
b			8	II A	29 × 4	53 b	
				VIII B	27 × 4	a	
					R. 33 × 14		
293 a	RACIĄŻ	V		III A	ø 24	56 b	Ok. Płock
						69 a	Ot. 1851
294 a	RACZKI	V	8	II A	27 × 6	26 a	Ok. Suwałki
295 a	RADOM	II	5	II A	26 × 6	17 b	Ok. Radom
b			2	I B	19 × 4	18/28 b	
c			2	I B	27 × 5	31/33 b	
d			14	III C	ø 19	35/43 b	
e			14	III C	ø 24	47/50 b	litery większe
f			14	III C	ø 25	59/60 b	litery mniejsze
g			14	III C	ø 26	49/68 b	
h				II A	27 × 5	33 b	czasem bez daty
296 a	RADOMSK	V	5	II A	44 × 6,5	17/26 a	Ok. Częstochowa
b				II A	38 × 6,5	26/29 a	litery cieniowane
c			13	III A	ø 20	36/40 a	
d			15	III D	ø 24	55/62 b, a	
e			16	V B	ø 23	49 b, a	
297 a	RADOSZYCE	V	5	II A	45 × 6	36/53 a	Ok. Radom
						c	
298 a	RADZIEIEWO	V	8	II A	44 × 6	19/38 a	Ok. Służewo
						42 b	
b	RADZIEJOW		8	II A	40 × 5	45/49 b	
c	RADZIEJEW		18	VIII B	31 × 3,5	66/68 d	
					R. 35 × 16	a b	

1	2	3	4	5	6	7
299	RADZIWIŁŁÓW V					Ok. Łowicz Ot. 22. 4. 59
300 a	RADZYMIN V		III A	ø 24	66/67 a 52 b	Ok. Warszawa Ot. 1847
301 a	RADZYN V	10	II B	33 × 5 R. 36 × 7	36/45 a	Ok. Siedlce
b			II A	24 × 5	25/28 a	
c			IX B	ø 24	62 a b	
302	Raszyn					Ok. Warszawa
303 a	RAWA do 1824 IV	5	II A	21 × 7	17 a	Ok. Piotrków
b	od 1824 V	2	I B	16 × 4	17/23 b	
c		5	II A	16 × 4	24 a	
d		8	II A	19 × 5,5	24/33 a	
e		10	II B	24 × 4,5 R. 27 × 7,5	36/46 a 43 b	
f		5	II B	20 × 5 R. 20 × 8,5	34 a	kreski u góry i dołu
g		16	III F	ø 20	48/62 a 51 b 54 d	dwie rozetki
304 a	RAYGROD V	8	II A	39 × 6	26/38 a	Ok. Suwałki
b		10	II B	30 × 4 R. 33 × 6	39/47 a	
c	RAJGROD	17	VIII A	33 × 4	55 a 54 b d	
d			IX A	ø 28	68 a	
305 a	REJOWIEC V	18	VIII B	26 × 4 R. 29 × 13	a	Ok. Lublin Ot. 1. 3. 61
306 a	ROGOW V	16	III F	ø 22	69 a c	Ok. Piotrków Ot. 1851
b			VIII A	21 × 4,5	a	
307 a	ROKICINY V		III A	ø 24	54/64 a c	Ok. Piotrków Ot. 1847
308 a	ROZAN V	5	II A	23 × 6,5	19 a	Ok. Pułtusk
309 a	ROZNIATOWICE V	8	II A	54 × 6	17/27 a	Ok. Piotrków
310 a	RUDA GUZOWSKA V	16	III F	ø 24	a b 64/69 c	Ok. Warszawa Ot. 1852
b		17	VIII A	50 × 5	52/70 a c	
311 a	RUDA MALENIECKA V		VIII B	45 × 3,5 R. 50 × 13	a	Ok. Radom Ot. 1. 9. 64
312	Rudka					Ok. Suwałki
313 a	RYCHWAŁ V		VIII B	26 × 4 R. 30 × 13	a b	Ok. Kalisz Ot. 16. 9. 61
314 a	RYCZYWOŁ V	5	II A	47 × 6,5	20/40 a	Ok. Radom
b		10	II B	33 × 6 R. 35 × 8,5	46 a	
c			VIII A	32 × 4,5	57 b 66 a	
d			VIII B	26 × 3,5 R. 30 × 12,5	a	
315 a	RYKI V	10	II B	24 × 5 R. 26 × 8	43/44 a	Ok. Siedlce Zm. 1845

1	2	3	4	5	6	7
316 a b	RYPIN V	8	II A VIII A	30 × 6,5 15 × 3,5	25/42 a 61/65 a	Ok. Lipno
317 a b c	SANDOMIERZ V	5 8	II A II A VIII A	44 × 6 36 × 5 36 × 4,5	17/41 a 45/52 b 55/58 b 57 d 65 a	Ok. Opatów czasami data oddzielną pieczątką
318 a b	SANIKI V SANNIKI V	 10	III A II B	ø 25 25 × 4,5 R. 30 × 12	51/52 b 67 a	Ok. Łowicz 1850—1855 Powt. Ot. 16. 4. 63
319 a b	SEREY V SEREIE V	10 12	II B II C	20 × 4 R. 27 × 6 24,5 × 4 R. 28,5 × 8	26/42 a 32/46 b b 70 a	Ok. Suwałki
320 a	SEROCK V	12	II C	22 × 3 R. 26 × 9	29/64 a 50 b	Ok. Pułtusk
321 a	SEROKI V	8	II A	19 × 4	53 a	Ok. Warszawa Zm. 1. 1. 60
322 a b c	SEYNY V SEJNY	8 12 	II A II C VIII B	32 × 6 20 × 4 R. 27 × 10 19 × 4 R. 24 × 14	20/25 a 32/42 a 65/70 a	Ok. Suwałki
323 a b	SEKOCIN V SĘKOCIN	10 10	II B II B	35 × 6 R. 40 × 9 27 × 3,5 R. 31 × 7,5	a b 29 a	Ok. Warszawa
324 a b c d	SIEDLCE II	2 2 15 15	I B I B III D III C	28 × 4 22 × 4 ø 20 ø 24	20/27 b 29/44 a b 46/47 b 53/58 b a	Ok. Siedlce
325 a	SIEDLISZCZE V		VIII B	34 × 4 R. 37 × 17	a	Ok. Lublin Ot. 22. 2. 59
326 a	SIELUN V	10	II B	26 × 4,5 R. 30 × 8	42/60 a b d	Ok. Pułtusk
327 a	SIENNO V		VIII B	22 × 4 R. 30 × 13	a	Ok. Radom Ot. 1. 3. 61
328 a	SIENSK V	5	II A	26 × 6	20/27 a b	Ok. Kielce
329 a c d	SIERADZ do 1835 V od 1835 IV	 5 2 2	 II A I B I B III C	 37 × 6,5 28 × 5 26 × 4 ø 21	 22/33 a 35/40 b 35/37 b 40/66 b, a	 Ok. Sieradz także bez daty
330 a b	SIERPC V	5	II A VIII A	28 × 7 19 × 3,5	19/39 a 50/56 b 65/68 a b	Ok. Płock
331 a b	SIEWIERZ V	5	II A IX B	37 × 6 ø 25	19/20 a a	Ok. Częstochowa Powt. Ot. 1857

1	2	3	4	5	6	7
332	SIMNO V					Ok. Maryampol Ot. 1. 12. 65
333 a b	SKALBMIERZ V	8 10	II A II B	50 × 6,5 39,5 × 4,5 R. 41 × 6	18/21 a 33 a 39/60 b	Ok. Kielce
334	SKARYSZEW V					Ok. Radom Ot. 1. 8. 66
335 a b c	SKIERNIEWICE V	5	II A III A IX A	52 × 6 ø 24 ø 24	17/34 a 32 b 67 a	Ok. Łowicz
336	Sławatycze					Ok. Biała
337 a b c d e	SŁAWKOW V	5 2 12 10	II A I B II C III A II B	39 × 7 30 × 4,5 24 × 3 R. 28 × 8 ø 23 24 × 3 R. 27 × 7	25/29 a b 41/44 a 52/70 a	Ok. Częstochowa
338 a	SŁOMNIKI V		VIII A	30 × 4	67 a*) d, b	Ok. Michałowice Ot. 1854
339 a b c d e f g	SŁUPCA do 1825 V SŁUPCY od 1825 III SŁUPCA	5 2 2 2 2 15 15	II A I B I B I B I B III C III C	26 × 6 24 × 4,5 23 × 4 27 × 4,5 26 × 3,5 ø 23 ø 23	19/50 a 24/25 a, b 26/29 b 41/42 b b a 59 a, b	Ok. Słupca 2 typy mniejsze litery większe litery
340 a b c d	SŁUŻEWO od 1823 III SŁUŻEW SŁUŻEWO SŁUZEWO	2 2 15 5	I B I B III C II A	30 × 4,5 21 × 3,5 ø 23 37 × 6	26/33 a, b 37/39 b 44 b 21/23 a	Ok. Służewo
341 a b c	SOCHACZEW IV od 1821 V	2 5 11	I B II A II B	30 × 4 30 × 5 47 × 5 R. 50 × 8	17/21 b 24/31 a 50/51 b 53/66 a	Ok. Łowicz
342 a b	SOCZEWKA V	19	X dwuobrącz- kowy owalny VIII B	25 × 15,5 26 × 3,5 R. 29 × 14	62/66 b 69/71 a a	Ok. Krośniewice Ot. 20. 5. 62
343 a	SOKOŁOW V	11	II B	24 × 3 R. 27 × 6,5	36/42 a 53/63 b	Ok. Siedlce
344 a b	SOLEC V	 11	III A II B	ø 20 19 × 4 R. 32 × 8	30/43 a 54 a, b	Ok. Radom
345 a b	SOMPOLNO V	8 11	II A II B	36 × 5 28 × 5 R. 30 × 7	56 b 61 a 62 d 63/65 a d	Ok. Koło

*) Rosyjski napis wycięty.

1	2	3	4	5	6	7
346 a	SOPOĆKINIE V	11	II B	28 × 3 R. 30 × 10	a, b	Ok. Suwałki Ot. 1. 2. 63
347 a b	SOSNOWICE V	 18	VIII B IX A	25 × 4 R. 29 × 14 ø 25	59 a 65 a	Ok. Częstochowa Ot. 26. 8. 59
348	ŚREDNICA V					Ok. Łomża 21.1.63—4.4.63
349 a b	STARAWIES V STARA WIEŚ	8	II A III A	34,5 × 4,5 ø 24	47 b a, b	Ok. Warszawa
350 a b	STARY ZAMOŚĆ V	5 11	II A II B	53 × 5 47 × 4,5 R. 50 × 9	38 a 40 a	Ok. Zamość przemianowany na Chomęciska
351 a	STASZOW V	5	II A	33 × 6	22/44 a 46/47 b	Ok. Opatów
352 a	STAW V	8	II A	21 × 6	25 b 27 a	Ok. Kalisz
353 a b	STAWISKI V	5	II A VIII B	35 × 6 28 × 3,5 R. 35 × 14	30/45 a a	Ok. Łomża
354 a	STAWISZYN V		VIII B	22 × 3,5 R. 31 × 13	60 a, b	Ok. Kalisz Powt. Ot. 16.9.61
355 a	STEPANKOWICE V		III A	ø 24	56 a 48 b, c	Ok. Lublin Ot. 1846
356 a	STERDYN V		III A	ø 24	52 a	Ok. Siedlce Ot. 1848
357	STOCZEK V					Ok. Siedlce Ot. 1. 1. 62
358 a b	STOPNICA V	5	II A VIII B	33 × 6 27 × 3,5 R. 32 × 14	30/53 b 26/60 a a	Ok. Kielce
359 a b	STRYKOW V	5 8	II A II A	35 × 7 25 × 4	17/32 a 46/50 a	Ok. Łowicz
360	STRZEGÓW V					Ok. Mława Ot. 1. 10. 65
361 a	STRZEMIESZYCE V		IV	ø 24 bez kreski dla daty	b	Ok. Częstochowa 1849—27. 10. 59
362 a	STRZYZOW V	8	II A	37 × 4,5	42/44 a 45/49 b czasami data oddzielną pieczątką	Ok. Lublin
363 a b c	SUCHEDNIOW V СУХЕДНЕВЪ	8 8 19	II A II A XI B	47 × 7 44 × 5 36,5 × 4,5	36/37 a 50/54 b, a 69 a	Ok. Radom 47
364 a b	SULEIOW V	5	II A VIII B	34 × 6 27 × 4 R. 33 × 13	a a, b	Ok. Piotrków Pow. Ot. 1.9.60

1	2		3	4	5	6	7
365 a	SUWAŁKI	II	2	I B	27 × 4	21/28 b	Ok. Suwałki
b			2	I B	24 × 4	34/39 ab	
c			15	III C	ø 19	41/46 b	
d			15	III C	ø 24	48 b	
						67 a	
e			2	I B	29 × 4	19/21 b	
366	Sycyna	VI					Ok. Biała
367 a	SZADEK	V	5	II A	27 × 6	23/66 a, b	Ok. Sieradz
b			13	III B	ø 20	a, b	
368 a	SZAKI	V	5	II A	23 × 6,5	23/49 a	Ok. Maryampol
369 a	ЩЕБРЖЕШИНЪ	V		XI A	ø 24	a	Ok. Zamość
							1851—1859/60
b	SZCZEBRZESZYN			VIII B	41 × 4,5	62/71 ab	Ponow. Ot. 15.4.62
					R. 45 × 16		
370 a	SZCZEKOCINY	V	8	II A	45 × 6	53/60 a	Ok. Częstochowa
						62 b	
371	Szczepki	VI					Ok. Suwałki
372 a	SZCZERCOW	V	19	X	22 × 3	a	Ok. Sieradz
					R. 25 × 15	56 b	Zm. 1847
							Ponow. Ot. 1854
373 a	SZCZUCZYN	V	5	II A	36 × 6	29/35 a	Ok. Łomża
b			11	II B	37 × 4	39/60 ab	
					R. 40 × 7	b	
374	Szelków	VI					Ok. Pułtusk
375 a	SZEPIETÓW	V	11	II B	31,5 × 5	a	Ok. Łomża
					R. 36 × 8		przed 4. 4. 63 Średnica
376 a	SZRENSK	V	11	II B	35 × 5	45/60 a	Ok. Mława
					R. 37 × 7		
b				VIII B	27 × 4	a	
					R. 35 × 16		
377 a	SZYDŁOWIEC	V	8	II A	43 × 6	27/36 a	Ok. Radom
b			11	II B	46 × 4,5	38/41 a	
					R. 50 × 8	b	
c			17	VIII A	31 × 3	57 a	
378 a	SZYDŁOW	V	5	II A	37 × 6	29/42 a	Ok. Kielce
						64 b	
b			16	VI	19 × 15	49/51 b	owalny
379 a	SZYPLISZKI	V	11	II B	48 × 6	36/67 a	Ok. Suwałki
					R. 50 × 8		
380 a	TARCZYN	V	11	II B	30 × 4	47 a, b	Ok. Warszawa
					R. 35 × 7,5		
b			5	II A	33 × 7	19 a	
381 a	TARNOGROD	V	11	II B	46 × 5	36/41 a	Ok. Zamość
					R. 50 × 8		
b			8	II A	38 × 5	44/70 a	
						45/58 b	
c			5	II A	44 × 6	33 a	

1	2	3	4	5	6	7
382 a	TERESPOL III do 1828	5	II A	32 × 6	17 a	Ok. Biała
b		2	I B	29 × 4	17/26 b	Zm. 1. I. 1828
c	od 1853 V	17	VIII A	33 × 4	62/65 a 54 b	Ponow. Ot. 1853
383	TŁUSZCZ V					Ok. Warszawa
384 a	TOMASZOW V	6	II A	38 × 6	29/36 a	Ok. Zamość
b	(Lubelski)	12	II C	37 × 5 R. 41 × 11,5	38/41 a	
c	Tomaszow	11	II B	24 × 3,5 R. 27 × 7,5	28/42 a	
d	Tomaszow	11	II B	31 × 5,6 R. 32,5 × 8	a	
e	TOMASZÓW LUB.		VIII B	38 × 4,5 R. 43 × 16	66 a	
385 a	TOMASZOW V	8	II A	44 × 7	30/33 a	Ok. Piotrków
b	(Rawski)	8	II A	50 × 7	37/40 a	
c	TOMASZOW G:M:	13	III A	ø 22	41/50 a	
d	TOMASZOW RAWSKI	13	III A	ø 24	53 a 57 b	
386 a	TURK V	6	II A	20 × 6	22/25 a	Ok. Koło
b	TUREK	16	VII	ø 23	33/42 a 45 b	połówkowy
c		15	III D	ø 24	50/62 b 57/68 a	dwus. ozdobnik także bez daty
387 a	TUSZYN V	8	II A	29 × 6	33/48 a	Ok. Piotrków
b		15	II B	25 × 6 R. 30 × 15	65 a	
c			VIII B	23 × 4 R. 30 × 11	a b	
388 a	TYKOCIN V	6	II A	36 × 6	20/43 a 45/46 b	Ok. Łomża
b			III A	ø 24	52/58 b	
389 a	TYSZOWIEC V		VIII A	29 × 3,5	a 61 b	Ok. Zamość Ot. 1857
390 a	UCHANIE V	8	II A	34 × 7,5	25 a	Ok. Lublin Zm.
391 a	UJAZD V		VIII B	22 × 3 R. 30 × 12,5	a	Ok. Piotrków Ot. 15. 2. 65
392 a	UNIEJOW V		III A	ø 24	59/67 a 50 b	Ok. Koło Ot. 1848
393	URSZULIN V					Ok. Lublin Ot. 25. 6. 65
394 a	URZĘDOW V	15	II B	27 × 3,5 R. 29 × 6	a 65 b	Ok. Lublin
b		6	II A	25 × 5	18 a	
395 a	WADLEW V	11	II B	24 × 3 R. 26 × 6	47 b	Ok. Piotrków 1846—1849
396 a	WAGANIEC V		VIII B	30 × 4 R. 40 × 14	68 a 65 b	Ok. Służewo Ot. 16. 12. 62
397 a	WARKA V		VIII B	24 × 3,5 R. 28 × 13	a	Ok. Warszawa Ot. 1. 1. 61

1	2	3	4	5	6	7
398 a	WARSZAWA I	6	II A	36 × 7	15/17 ab	Ok. Warszawa
b		2	I B	29 × 4	16/19 b	
c		2	I B	28 × 4,5	19/20 b	
d		2	I B	33 × 4	17/22 b	
e		15	III C	ø 19,5	29 b	W-7 mm u góry
f		15	III C	ø 20	38/53 b	W-5 mm u góry
g		15	III C	ø 18	b	W i A szerokie
h		15	III C	ø 18	53 b	W i A wąskie
i			III C	ø 23	60 b	
k		15	III C	ø 25	59/64 b	
l		15	III D	ø 24	44/46 b	z ozdobnikiem
m		18	IX A	ø 24	b	nazwy oddzielone kropką
p		18	IX A	ø 24	b	nazwy oddzielone ornamentami z 4 kropek
r		19	XI A	ø 25	57/64 b 67 a	rosyjski
s		16	VI	22 × 19	68 b	ośmiokątny na listy pieniężne
t		15	III C	ø 22	b	
u			XI C	ø 26,5	68 a 69 b	rosyjski dwuobrączkowy
399 a	WARTA V	8	II A	25 × 6,5	34/40 ab	Ok. Sieradz
b		8	II A	32 × 6	45 b	
c			III A	ø 24	59/65 a 56 b c	
400 a	WĄCHOCK V		III A	ø 24	53 b 58 a	Ok. Radom Zm. 1848.
b		11	II B	27 × 5 R. 30 × 12	a	Ponow. Ot. 1852
401 a	WEYWERY 1824—1825	2	I B	28 × 3,5	27/39 b	Ok. Wejwery
b	i 1828—1851 III od 1851 IV	2	I B	26 × 4,5	33/37 b	
c	WEJWERY		III C	ø 22	44/48 b 67 a	
402 a	WEGROW V	6	II A	30 × 6	26/48 ab	Ok. Siedlce
b	WĘGRÓW		VIII B	46 × 4 R. 33 × 15	52/70 a	
403 a	WIDAWA do 1835 IV	6	II A	31 × 7	17 b	Ok. Sieradz
b	od 1835 V	2	I B	28 × 4	17/19 b	czasem data nad nazwą
		2	I B	28 × 4	a	
c		2	I B	26 × 4	31 b	
d		2	I B	27 × 4,5	b	
e		11	II B	34 × 5 R. 36 × 8	40/45 a b	
404 a	WIELGIE V	13	III A	ø 24	50/67 a b	Ok. Lipno Ot. 1847
405 a	WIELGIE V	6	II A	30 × 6	a	Ok. Sieradz
406 a	WIELUN V	6	II A	29 × 6	17/44 a	Ok. Sieradz
b		15	III C	ø 21	31/37 a	także bez daty
c			III C	ø 23	52/67 a 52/65 b	

50

1	2	3	4	5	6	7
407 a	WIERUSZOW					
	do 1824 III	2	I B	33 × 4	20/22 ab	Ok. Sieradz
b	od 1824 V	8	II A	35 × 5	50 b	
c			IX B	ø 24	a b	
d		8	II A	48 × 6	39 a	
408 a	WIERZBICA V	6	II A	38 × 6	18 a	Ok. Pułtusk Zm.
409 a	WIERZBOŁOW V	6	II A	48 × 6	35 a	Ok. Maryampol
b		8	II A	55 × 5	50 b	
					62 a	
c			III A	ø 24	a	
410 a	WIEŚ Śtej ANNY V		VIII A	37 × 3	a b	Ok. Częstochowa Ot. 1856
411 a	WIEWIEC V		III A	ø 23	47/48 b	Ok. Częstochowa Ot. 1847 Zm. 1. 8. 59
412 a	WILCZKOWICE III	2	I B	31 × 3,5	26/30 b	1825—1831 przeniesiony do Michałowic
413 a	WILKOWISZKI V	6	II A	49 × 6	33/35 a	Ok. Maryampol
b		12	II C	38 × 5,5	36/40 a	
				R. 53 × 8	37/46 b	
c	WIŁKOWYSZKI		VIII B	28,5 × 3	67/68 a	
				R. 34 × 15		
414 a	WISZNICE V					Ok. Biała Ot. 4. 5. 66
415	Wiśniewo VI					Ok. Mława
416 a	WŁADISŁAWÓW V	6	II A	55 × 6	33/34 a	Ok. Maryampol
b	WŁADYSŁAWOW	11	II B	39 × 3,5	35/43 a	
				R. 41 × 5		
417 a	WŁOCŁAWEK V	6	II A	44 × 6	18/35 a	Ok. Służewo
					32/37 b	2 typy
b		11	II B	46 × 5	a, 37/41 b	
				R. 50 × 8		
c		13	III A	ø 20	a	
					41/46 b	
					58 c	
d			III A	ø 24	58 a b	
e			IX A	ø 23	68 a	
					67 b	
418 a	WŁODAWA V	6	II A	38 × 6	25/36 a	Ok. Biała
b			III A	ø 21	39/42 a	
					42/43 b	
419 a	WŁOSZCZOWA V	11	II B	40 × 4,5	41/44 a b	
				R. 46 × 8		
b		17	VIII A	42 × 4,5	a b	
420 a	WODZISŁAW V	11	II B	43 × 5	37 a b	Ok. Kielce
				R. 45 × 7		
			VIII B	R. 35 × 15		1866
421	WOLA WIĘZOWA V					Ok. Sieradz Ot. 1. 6. 63

60

1	2	2	4	5	6	7
422 a	WOLBORZ V	8	II A	19 × 3,5	35 a	Ok. Piotrków
b		6	II A	32 × 6	25 a	
c		9	II A	43,5 × 7	48/63 a	
423 a	WOLBROM V		III A	ø 24	68 a	Ok. Kielce Ot. 1851
424 a	WOYSŁAWICE V	11	II B	39 × 4,5 R. 42 × 7	34/43 a	Ok. Lublin Zm. 1846
b	WOJSŁAWICE		VIII A	37 × 5	a b	Ponow. Ot. 1854
425 a	WYSOKIE V		III A	ø 25	52/57 a	Ok. Łomża
b	WYSOKIE MAZOW:		VIII A	40 × 3 R. 45 × 12,5	67 a	Ot. 1851
426 a	WYSZKOW V	9	II A	27 × 3,5	45 b	Ok. Pułtusk pod nazwą kreska (może na datę)
b		11	II B	45 × 6,5 R. 48 × 9	52/53 b	
c		9	II A	22 × 3	ab	
d	WYSZKÓW		IX B	ø 27	67 ab	kreska dla daty
427 a	WYSZOGROD V	6	II A	40 × 6	20/46 a 58 b	Ok. Płock
b		18	IX C	ø 25	55 a	
428	Wyszomierz VI					
429 a	WISZTYNIEC V		VIII B	30 × 3 R. 34 × 15	a	Ok. Kibarty Ot. 1. 12. 65
430 a	ZAGÓRÓW V		VIII B	21,5 × 3,5 R. 37 × 15,5	65/66 a	Ok. Słupca Ot. 1. 7. 65
431 a	ZAIĄCZKI V	6	II A	30 × 5	29 a	Ok. Sieradz Zm.
432 a	ZAKLIKÓW V	16	VI owalny	24 × 20,5	a	Ok. Zamość Ot. 1. 6. 63
433 a	ZAKROCZYM V		III A	ø 24	58 b 62/65 a	Ok. Płock Ot. 1846
434 a	ZALESIE					
	1828/51 III	2	I B	29 × 4,5	28 b	Ok. Biała
b	1851/53 V	15	III C	ø 18	37/42 b	
c	od 1853 VI		III C	ø 24	46/50 b 52 a	
435 a	ZALESIE V	6	II A	32 × 7	17/19 a	Ok. Sieradz (ad Widawa)
436 a	ZAMBROW V	11	II B	37 × 5 R. 40 × 7,5	37 a 49/51 b	Ok. Łomża
437 a	ZAMOSC III	2	I B	25 × 4	17/32 b	Ok. Zamość
b	ZAMOŚĆ		III C	ø 19	35/44 b	
c		15	III C	ø 23	50 b a	
d	ЗАМОСТЬЕ		XI A	ø 25	70 a	
438 a	ZAWICHOST V	9	II A	32 × 5	38 a 51 b 58 c	Ok. Opatów
b		16	V A	ø 19	49/51 a 52/53 b 58 c	z rokiem 18 . .

42

1	2		3	4	5	6	7
439 a	ZAWIERCIE	V		III A	ø 24	66 a 55 b	Ok. Częstochowa Ot. 1851
440 a	ZĄBKOWICE	V		VIII B	28 × 3 R. 31 × 13	a	Ok. Częstochowa
441 a b	ZBOYNO	V	2 9	I B II A	26 × 4,5 33 × 6	a 50/59 a	Ok. Lipno
442	Zbuczyn	VI					Ok. Siedlce
443 a b	ZDUNSKA WOLA	V	11 13	II B III A	43 × 4 R. 44 × 6 ø 24	47/49 a 53 ab	Ok. Sieradz
444	Zegrze						Ok. Pułtusk
445 a	ZELÓW	V	18	VIII B	16,5 × 4 R. 27 × 15	a	Ok. Sieradz Ot. 1. 7. 65
446 a b c	ZGIERZ	V	6 6,9 15	II A II A III A III D	26 × 4 ø 24 ø 24	28/42 a 42/48 b nie wykluczone dwie odmiany 52/54 b 58 c 60 a 60 b ac	Ok. Łowicz z rozetkami
447 a b c	ZŁOCZEW	V	6 11	II A II B III A	25 × 3 32 × 5 R. 36 × 7 ø 23	b 39 a ab	Ok. Sieradz
448 a b	ZŁOTORYA	V	11	II B VIII B	30 × 5 R. 34 × 15 25 × 3,5 R. 29 × 12,5	a a 70 b	Ok. Łomża Ot. 1. 1. 62
449 a	ZWIERZYNIEC	V	6	II A	45 × 6	24/69 a 57/68 b	Ok. Zamość
450 a	ZWOLEN	V	11	II B	35 × 5 R. 40 × 9	a b	Ok. Radom
451	Żabianka	VI					Ok. Lublin
452 a	ZABIAWOLA	V	9	II A	35 × 4	17/18 a	Ok. Warszawa
453 a b c	ZARKI ЖАРКИ	V	11 19	II B III A XI A	28 × 5,5 R. 32 × 8 ø 23	34/47 a 50 b 53 a c c	Ok. Częstochowa
454 a b	ZARNOWIEC	V	9 13	II A III A	33 × 5 ø 25	21/28 a 57 a, b	Ok. Kielce Ponow. Ot. 1847
455 a	ŻARNÓW	V		VIII B	25 × 3,5 R. 29 × 13,5	65 a d	Ok. Radom Ot. 1. 9. 60
456 a	ZELECHOW	V	6	II A	30 × 5	34/40 a 44 b c	Ok. Siedlce
457 a b	ZOŁKIEWKA ЖУЛКЕВКА	V	16 19	VI XI B*)	26 × 13,5 28 × 4	58/62 abc 67 a	Ok. Lublin Ot. 1855
458	Żyrzyn	VI					Ok. Lublin
459 a b	ŻYTNO	V		III A VIII B	ø 25 18 × 3,5 R. 29 × 13	b a	Ok. Częstochowa Ot. 30. 6. 59

*) Przerobiony z VIII A przez wycięcie nazwy polskiej.

48

= 1214

5. KASOWNIKI NUMEROWE KRÓLESTWA POLSKIEGO I WYKAZ ICH WEDŁUG NUMERÓW

Dnia 1/13 stycznia 1858 roku wprowadzono w obieg w Królestwie Polskim rosyjskie znaczki pocztowe. Kasowano je początkowo piórem, następnie zaś miejscowymi stemplami pocztowymi. Rozporządzeniem Zarządu Okręgu Pocztowego Kr. P. z dnia 15/27 marca 1858 r. nr 5951 wprowadzono do kasowania znaczków pocztowych specjalne kasowniki, składające się z czterech kół koncentrycznych, posiadających pośrodku wewnętrzego koła numer odrębny dla każdego urzędu lub ekspedycji.

Do tego rozporządzenia załączony był również spis 269 urzędów i ekspedycji pocztowych, którym przydzielono numery kasowników, a który poniżej podajemy:

1. W a r s z a w a*
2. Jabłonna
3. Nowy Dwór
4. Radzymin
5. Mińsk (Mazow.)
6. Kałuszyn
7. Stara Wieś
8. Piaseczno
9. Góra Kalwarya
10. Sękocin
11. Tarczyn
12. Grójec
13. Mogielnica
14. Nowe Miasto (n. Pilicą)
15. Mszczonów
16. Ruda Guzowska
17. Błonie
18. Seroki, od 1. 9. 1860 Paradyz
19. W e j w e r y
20. Poniemoń
21. Preny
22. M a r y a m p o l
23. Kalwarya
24. Wiłkowyszki
25. Wierzbołów
26. Władysławów
27. Szaki
28. S u w a ł k i
29. Szypliszki
30. Sejny
31. Łozdzieje
32. Sereje
33. Lipsk
34. Augustów
35. Rajgród
36. Filipów
37. Ł o m ż a
38. Stawiski
39. Szczuczyn
40. Grajewo
41. Zambrowo
42. Wysokie Mazowiekie
43. Ciechanowiec
44. Tykocin
45. P u ł t u s k
46. Sieluń
47. Ostrołęka
48. Serock
49. Wyszków
50. Ostrów
51. Czyżew
52. Nur
53. Nasielsk
54. Myszyniec
55. B i a ł a
56. Janów (Bialski)
57. Terespol
58. Kodeń
59. Włodawa
60. S i e d l c e
61. Międzyrzec
62. Radzyń
63. Parczew
64. Kock
65. Łuków
66. Żelechów
67. Gończyce
68. Garwolin
69. Węgrów
70. Sokołów
71. Sterdyń
72. Łosice
73. L u b l i n
74. Jastków
75. Kurów
76. Nowo-Alexandrya (Puławy)
77. Moszczanka
78. Iwangród (Dęblin)
79. Lubartów
80. Piaski
81. Chełm
82. Dryszczów
83. Dubienka
84. Stepankowice
85. Hrubieszów
86. Dołhobyczów
87. Wojsławice
88. Krasnystaw
89. Żółkiewka
90. Niędrzwica, od 12. 12. 1858 Bełżyce
91. Kraśnik
92. Urzędów
93. Rachów
94. Kaliszany, od 1. 3. 1863 Józefów
95. Opole
96. Kaźmierz
97. Z a m o ś ć
98. Chomęciska
99. Krynice
100. Tomaszów (Lubelski)
101. Tyszowce
102. Zwierzyniec
103. Janów (Zamojski)
104. Stawki, od 1. 9. 1860 Sulejów

* Rostrzelonym drukiem podane są nazwy obwodowych urzędów pocztowych.

105. Biłgoraj
106. Tarnogród
107. Opatów
108. Sandomierz
109. Staszów
110. Iwaniska
111. Łagów
112. Ostrowiec
113. Ożarów
114. Zawichost
115. Michałowice
116. Słomniki
117. Proszowice
118. Brzesko (Nowe)
119. Koszyce
120. Kielce
121. Daleszyce
122. Chmielnik
123. Szydłów
124. Pińczów
125. Busk (Busko)
126. Stopnica
127. Nowe Miasto Korczyn
128. Chęciny
129. Jędrzejów
130. Wodzisław
131. Miechów
132. Skalbmierz
133. Wolbrom
134. Żarnowiec
135. Jaronowice
136. Małogoszcz
137. Włoszczowa
138. Radom
139. Jedlińsk
140. Białobrzegi
141. Kozienice
142. Ryczywół
143. Mniszew
144. Gniewoszów
145. Zwoleń
146. Solec
147. Iłża
148. Brody
149. Wąchock
150. Suchedniów
151. Szydłowiec
152. Orońsk
153. Przysucha
154. Opoczno
155. Końskie
156. Radoszyce
157. Przedbórz
158. Częstochowa
159. Kłobucko
160. Krzepice
161. Kłomnice
162. Radomsk
163. Wiewiec, od 1. 8. 1859 Brzeźnica (Kościelna)
164. Działoszyn
165. Wieś Ś-tej Anny
166. Koniecpol
167. Żarki
168. Myszków
169. Pradła
170. Szczekociny
171. Pilica
172. Zawiercie
173. Siewierz
174. Strzemieszyce, od 1. 9. 1860 Ruda Maleniecka
175. Granica
176. Dąbrowa
177. Sławków
178. Olkusz
179. Piotrków
180. Bełchatów
181. Tuszyn
182. Łódź
183. Rokiciny
184. Rogów
185. Baby
186. Wolborz
187. Tomaszów (Rawski)
188. Rawa
189. Gorzkowice
190. Kamieńsk, od 1. 9. 1860 Mniów
191. Kalisz
192. Ceków
193. Błaszki
194. Sieradz
195. Warta
196. Dobre
197. Zduńska Wola
198. Szadek
199. Łask
200. Pabianice
201. Lutomiersk
202. Widawa
203. Szczerców
204. Złoczew
205. Wieluń
206. Praszka
207. Naramnice
208. Wieruszów
209. Łowicz
210. Sochaczew
211. Skierniewice
212. Osiny, od 1. 9. 1866 Główno
213. Stryków
214. Brzeziny
215. Zgierz
216. Bielawy
217. Piątek
218. Plecka Dąbrowa
219. Słupca
220. Pyzdry
221. Konin
222. Kleczew
223. Koło
224. Turek
225. Uniejów
226. Sompolno
227. Kłodawa
228. Przedecz
229. Dąbie
230. Krośniewice
231. Lubień
232. Kutno
233. Gostynin
234. Gąbin
235. Łęczyca
236. Ozorków
237. Bałdrzychów, zamkn. 1. 6. 1865
238. Służewo
239. Nieszawa
240. Ciechocinek
241. Włocławek
242. Kowal
243. Brześć Kujawski
244. Izbica
245. Osięciny
246. Radziejów
247. Lipno
248. Zbójno
249. Lubicz

250. Dobrzyń n. Drwęcą
251. Rypin
252. Wielgie
253. Płock
254. Dobrzyń n. Wisłą
255. Lelice, od 1. 10. 1865 Bielsk
256. Sierpc
257. Bieżuń
258. Raciąż
259. Góra (Płocka)
260. Płońsk
261. Zakroczym
262. Wyszogród
263. Bodzanów
264. Mława
265. Szreńsk
266. Prasnysz
267. Chorzele
268. Ciechanów
269. Maków

Ekspedycje pocztowe otworzone między 27 marca 1858 r. i 15 września 1866 r. — już po pierwszym podziale kasowników otrzymały numery bezpośrednio po sobie następujące od nr 270 do 345 włącznie. Kasowniki te były rozdawane w rozmaitych okresach i bez żadnego systemu ekspedycjom pocztowym, rozrzuconym po całym Królestwie. Wykazy tych kasowników umieszczone były w cyrkularzach Zarządu Pocztowego Królestwa Polskiego.

Rok 1859
270. Aleksandrów Łęczycki
271. Grodzisk
272. Łęczna
273. Siedliszcze
274. Działoszyce
275. Radziwiłłów
276. Gostków
277. Żytno
278. Sosnowice

Rok 1860
279. Żarnów
280. Łazy

Rok 1861
281. Bolesławice
282. Kibarty
283. Warka
284. Krzeszów
285. Frampol
286. Rejowiec
287. Kozubat, od 25. 6. 1865 Urszulin
288. Czerwin
289. Ząbkowice
290. Sienna
291. Lututów
292. Stawiszyn
293. Rychwał
294. Markuszów

Rok 1862
295. Soczewka
296. Porczyny
297. Złotorya
298. Stoczek
299. Przytyk
300. Szczebrzeszyn
301. Potworów
302. Gorzków
303. Poraj
304. Pniewo
305. Kolno
306. Klimontów
307. Brzeźnica (Książęca)
308. Drzewica
309. Maurycie
310. Ostrowy
311. Alexandrów Pograniczny
312. Waganiec
313. Czerniewice, od 1. 10. 1865 Strzegów
314. Łanięta

Rok 1863
315. Łochów
316. Małkiń
317. Średnica
318. Łapy
319. Borzychy
320. Kopciów
321. Sopoćkinie
322. Tłuszcz (?)
324. Sanniki
325. Zaklików
326. Wola Więzowa
327. Golina

Rok 1864
329. Nowa Praga

Rok 1865
323. Bychawa
330. Giżyce
331. Łyszkowice
332. Ujazd
333. Poddębice
334. Pruszków
335. Zagórów
336. Zelów
337. Praga

Rok 1866
328. Piotrków Kujawski
338. Simno
339. Olita
340. Wysztyniec
341. Wisznice
342. Konstantynów
343. Mniszek
344. Osiaków
345. Skaryszew.

Kasowniki numerowe składają się z czterech kół koncentrycznych, pośrodku których umieszczony jest numer. Numery te nie są jednolite, wysokość ich waha się od 5 do 8 mm. Istnieją nawet kasowniki z tej samej miejscowości o wyższych lub niższych numerach, np. 226 — Sompolno i 297 — Złotorya.

Prócz tego kasownik numerowy 179 — Piotrków jest znany z trzema kołami koncentrycznymi zamiast czterema na znaczkach rosyjskich już po 1866 r. Nie jest to specjalny typ kasownika numerowego, lecz odmiana ta powstała wyłącznie na skutek zużycia kasownika i kompletnego starcia zewnętrznego koła.

Przepisowy kolor tuszu do kasowników numerowych był czarny, czasem używany był tusz i innych kolorów. Jak dotąd znane są następujące kasowniki kolorowe: czerwone — nr nr 4, 18, 42, 70, 76, 91, 92, 100, 102, 105, 108, 119, 122, 124, 125, 147, 155, 161, 163, 164, 177, 182, 191, 211, 241, 245, 263, 269, 270, 276, 277, 290, 292, 300; niebieskie — nr nr 14, 46, 135, 164, 171, 180, 183, 184, 185, 297, 322; zielone — nr nr 17, 167, 245, 304, 311.

Pocztamt warszawski prócz kasownika numerowego o czterech kołach koncentrycznych z cyfrą „1" pośrodku używał również dla swoich ekspedycji kasowników innego kształtu, a mianowicie:

1) Cztery kwadraty umieszczone jeden wewnątrz drugiego z cyfrą „1" pośrodku, przy czym cyfra „1" spotyka się z podstawą rozszczepioną i z prostą kreską.

2) Sześć kwadratów umieszczonych jeden wewnątrz drugiego z cyfrą „1" pośrodku, również o dwóch typach podstawy.

3) Cztery ośmiokąty położone jeden wewnątrz drugiego z cyfrą „1" pośrodku. Ten ostatni kasownik został wprowadzony prawdopodobnie już po wycofaniu znaczków polskich, spotyka się bowiem tylko na znaczkach i kopertach rosyjskich po 1865 r.

6. STEMPLE I KASOWNIKI DWORCOWE I AMBULANSOWE

Do kasowania znaczków pocztowych na listach nadawanych w urzędach pocztowych znajdujących się na dworcach kolejowych w Warszawie używano specjalnych kasowników składających się z czterech kół koncentrycznych, wewnątrz których umieszczone były dwie litery. Do roku 1866 w Warszawie były dwa dworce kolejowe: dworzec Warszawa — na którym rozpoczynały się dwie linie kolejowe — jedna do Wiednia, a druga przez Bydgoszcz do Berlina i dworzec Praga — z linią kolejową do Petersburga. Urząd pocztowy na dworcu w Warszawie używał do kasowania znaczków pocztowych kasownika z literami „BW" (tabl. 19 fig. 1), a obok stawiano datownik z napisem EKSPEDYCYA POCZT DWORZEC WARSZAWA (tabl. 19 fig. 2), zaś urząd pocztowy na Pradze do kasowania znaczków używał kasownika z literami „DP" (tabl. 19 fig. 3), a obok umieszczano datownik takiego samego typu z napisem DWORZEC PRAGA (tabl. 19 fig. 4). Stemple te i kasowniki spotykamy przeważnie w kolorze czarnym, chociaż kasownik z literami „BW" oraz obydwa datowniki zdarzają się również w kolorze czerwonym.

W roku 1851 wprowadzono na otwartej wówczas drodze Warszawsko-Wiedeńskiej cztery ambulanse pocztowe, którym przydzielono do unieważniania znaczków specjalne kasowniki w postaci sześciu kół koncentrycznych z dużym punktem pośrodku, dla wagonów 1 i 2—3 mm, dla 3-go — 2 mm i dla 4-go 3½ mm średnicy. Obok stawiano specjalne stemple z napisem EXPEDYCYA POCZT W WAGONIE i numerem pośrodku, (tabl. 19 fig. 5—6). Stempel wagonu nr 4 z czasem w skutek zużycia stracił obwódkę i zmienił kształt cyfry „4"; odbitki takie spotykamy około 1870 r. (tabl. 19 fig. 7).

W roku 1861 uruchomiono na drodze Warszawsko-Bydgoskiej dalsze cztery ambulanse pocztowe, które otrzymały do kasowania znaczków specjalne kasowniki, składające się z czterech kół koncentrycznych z literami „D.B." pośrodku. Wagon 5 posiadał kasownik z wąskimi literami i kropkami po każdej literze, wagony 6 i 7 — z literami nieco szerszymi z kropką tylko po „B." (tabl. 20, fig. 1) i wagon 8 — z literami bardzo szerokimi bez kropek (tab. 20, fig. 2). Obok stawiano stemple z numerem ambulansu pośrodku, podobne do wyżej opisanych, tylko z numerami 5—8 pośrodku (tabl.19, fig. 8—10). Prócz tego spotykamy na listach bez znaczków stempel z napisem EXPEDYCYA POCZT W WAGONIE i z datą pośrodku (tabl. 19, fig. 11). Charakter tego stempla jeszcze nie jest wyświetlony.

Wszystkie powyższe stemple i kasowniki spotyka się tylko w kolorze czarnym z wyjątkiem kasownika z punktem o średnicy 3 mm oraz kasowników z literami „D.B." typu 1-go i 2-go i stempli ambulansowych 5 i 6, które widzieliśmy również w kolorze czerwonym.

TYP X

342a

372a

TYP XI A

7b

192f

200f

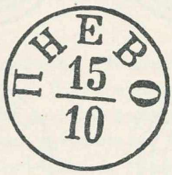

267c

398r XIA

453c

TYP XI B

МЫШКОВЪ

220b

СУХЕДНЕВЪ

363c

ЖУКЕВКА

457b

1

2

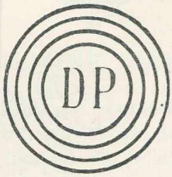

3

4

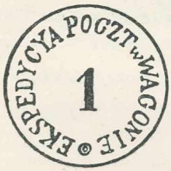

5

6

7

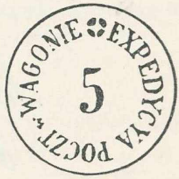

8

9

10

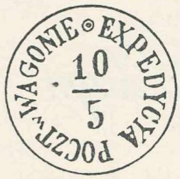

11

Tablica 19

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

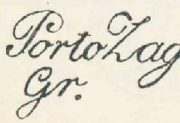

Aleksoła

Kalisz

Mława

Słupca

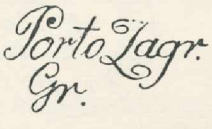

Służewo

Warszawa

Wieruszow

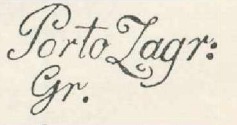

Iwanowice
Wilczkowice

Tablica 20

Prócz wymienionych stempli i kasowników istnieją jeszcze kasowniki składające się z czterech kół koncentrycznych z odpowiednimi literami wewnątrz, używane one były w specjalnych oddziałach pocztowych przystosowanych do przewożenia poczty w wagonach pasażerskich tych pociągów, w których nie było ambulansów i obsługiwane były prawdopodobnie przez specjalnych starszych konduktorów pocztowych. Są to kasowniki:

1) na drodze Warszawsko-Bydgoskiej — z literami $\frac{\text{D.B.}}{1}$ i $\frac{\text{D.B.}}{2}$ (tabl. 20, fig. 3 i 4);

2) na drodze Warszawsko-Wiedeńskiej — z literami „D.W." o dwóch typach (litery większe i mniejsze) (tabl. 20, fig. 6);

3) na otwartej w 1866 r. drodze Terespolskiej, z Warszawy do Siedlec, a potem do Brześcia — z literami „D.T." również o dwóch typach (litery większe i mniejsze) (tabl. 20, fig. 5). Wprowadzenie powyższych sześciu kasowników nastąpiło prawdopodobnie już po wycofaniu znaczków polskich 1860 r., spotykamy je bowiem wyłącznie na znaczkach rosyjskich. Na wszystkich listach stemplowanych tymi kasownikami widnieją odręczne adnotacje stacji, na której dany list został nadany. Kasowniki te spotykamy wyłącznie w kolorze czarnym. Kasownik z literami „B.W." używany na dworcu w Warszawie spotykamy jeszcze w roku 1874, lecz już bez liter „B.W." pośrodku, które zostały usunięte przez władze zaborcze na początku 1874 r.

W rosyjskich ambulansach pocztowych kursujących na drogach żelaznych z Petersburga do Wierzbołowa i z Petersburga do Warszawy, a przechodzących częściowo przez terytorium Królestwa Polskiego używano do kasowania znaczków i do oznaczania korespondencji stempli rosyjskich: bądź trójkątnych z kropek z liczbami 12, 14, 15 i 16 pośrodku, bądź datowników z napisem С. П. Б. Варшавск. Ж. Д. i nr wagonu pocztowego, które spotykamy także na znaczkach polskich 1860 r. (tabl. 20, fig. 7—8).

7. STEMPELKI WSKAZUJĄCE GODZINĘ NADEJŚCIA LISTÓW

Na listach adresowanych do Warszawy spotykamy na odwrotnej stronie prócz datownika wskazującego dzień nadejścia listu również nieduże stempelki okrągłe lub kwadratowe rozmaitej wielkości zawierające godzinę nadejścia i litery „R" lub „P", co znaczy „Rano" lub „Po południu", odbite w kolorze czerwonym. Możemy wydzielić dwa okresy ich używania, mianowicie: pierwszy okres od 1847 r., kiedy już spotykamy taki stempel kwadratowy „2¾ P" aż do 1861 r., kiedy prawdopodobnie pocztamt warszawski otrzymał nowe stempelki nieco innych wymiarów i zawierające inne godziny; drugi okres obejmował lata 1861—1869.

Z okresu pierwszego znane są następujące stempelki:

Okrągłe:
- 8¼—R. z 1856 r.
- 9 — R. z 1857/59 r., średn. 22 mm (tabl. 20, ryc. 10)
- 10 — R. z 1855 r.
- 11 — R. z. 1854 r.

Kwadratowe:
- 1 — P. z 1855/58 r. 19 mm
- 1½—P. (rok nieznany) (tabl. 20, ryc. 11)
- 1¾—P. (rok nieznany)
- P.—2½ z 1853 r.
- 2¾—P. z 1847 r.
- P. — 3 z 1852 r.
- 3 — P. z 1857/59 r., 19 mm (tabl, 20, ryc. 12)
- 5 — P. z 1859 r. 19 mm
- 6¾—P. (rok nieznany)
- P. —9¼ z 1853 r.

Z okresu drugiego 1861—1869 r. znane sa następujące stempelki:

Okrągłe: 7 — R. z 1864 r.
8 — R. z 1866/69 r., średn. 19 mm (tabl. 20, ryc. 9.)
9 — R. z 1863 r. średn. 19 mm

Kwadratowe: 12 — P. (rok nieznany) 15 mm
1 — P. z 1861 r. 15 mm
2 — P. (rok nieznany)
3 — P. z 1863/66 r. 15 mm
5 — P. z 1866/67 r. 15 mm
7 — P. z 1865/66 r. 15 mm.

Brak odpowiedniego materiału porównawczego nie daje nam możności ustalenia dokładnych dat używania tych odmian, możemy jednak zauważyć, że na początku stempelki te zawierały ściślejsze określenie czasu, ponieważ prócz godzin umieszczano w nich kwadranse lub półgodziny, czego z czasem zaniechano.

Ze stempelków tego rodzaju używanych na prowincji znany jest jedynie stempelek z Kalisza, kwadratowy „1—P." w kolorze czarnym na liście z roku 1865.

8. SPECJALNE STEMPLE „PORTO ZAGRANICZNE"

„Instruktarz dla Officyalistów Pocztowych w Królestwie Polskim" wydany w roku 1817 w § 113 wprowadza w użycie specjalne stempelki „Porto Zagraniczne" w kolorze czerwonym dla pocztamtów pogranicznych do oznaczania należącego od odbiorcy porta zagranicznego, którego wysokość stosownie do postanowienia powinna być dopisywana zielonym atramentem, co jednak nie zawsze miało miejsce. Ponieważ stemple te dostarczono pocztamtom pogranicznym jednorazowo z Dyrekcji Generalnej Poczt w Warszawie, przeto są one wszystkie jednego typu z nieznacznymi jedynie różnicami, które zawsze mogą powstać przy odręcznym wykonaniu większej ilości jednakowych stempli. Na tablicy 20 podajemy rysunki kilku takich stempli „Porto Zagr. Gr." z oznaczeniem pocztamtów, w których były w użyciu. Po przeniesieniu pocztamtu pogranicznego z jednej miejscowości do drugiej jak np. z Iwanowic do Wilczkowic stempelek bywał nadal używany w nowej miejscowości.

9. STEMPELKI „FRANKO" I STEMPELKI DO LISTÓW POLECONYCH

Do oznaczania listów, za których przesyłkę należność została całkowicie opłacona przy ich nadaniu, wprowadzono około 1842 r. specjalne stempelki jednolitego typu dla wszystkich pocztamtów i ekspedycji pocztowych w kształcie nieco wyprostowanej podkowy z napisem „FRANCO" wewnątrz (tabl. 21, rys. 1 i 2). Barwa tych stempelków początkowo była przeważnie czerwona, z czasem jednak zastosowano ten sam tusz, co i do stempli pocztowych, a więc czarny, niebieski, zielony itd. Stempelki te używano jeszcze przez dłuższy okres czasu po wprowadzeniu znaczków pocztowych nie tylko do oznaczania listów opłaconych na poczcie gotówką, ale stawiano je czasami również na listach opłaconych znaczkami pocztowymi. Do listów poleconych Dyrekcja Generalna Poczt Królestwa Polskiego wprowadziła jednolite stempelki prostokątne z napisem „RECOMMANDIRT" w obramowaniu, odbijane przeważnie w kolorze czerwonym, bardzo rzadko w czarnym (tabl. 21, rys. 3). Niezrozumiały jest fakt, że napis został wykonany w języku niemieckim; dotychczas znany jest tylko jeden list, wysłany z Warszawy dnia 31 grudnia 1863 r., na którym umieszczony jest taki sam stempelek, lecz z napisem polskim „REKOMENDOWANY".

WYKAZ STEMPELKÓW DO OZNACZANIA KORESPONDENCJI URZĘDOWEJ WRAZ Z ODBITYM OBOK STEMPLEM POCZTOWYM

FRANCO

1

FRANCO

2

RECOMMANDIRT

3

SŁUZBA POCZTOWA

4

INTERES RZĄDOWY

5

INTERES RZĄDOWY

6

INTERES RZĄDU

7

JNTERES RZĄDOWY

8

INTERES RZĄDOWY

9

INTERES RZĄDOWY

10

INTERESS RZĄDOWY

11

INTERES RZĄDOWY

12

INTERESS RZĄDOWY

13

INTERES RZĄDOWY

14

INTERES RZĄDOWY

15

INTERES RZĄDOWY

16

INTERES RZĄDOWY

17

INTERES RZĄDOWY

18

INTERES RZĄDOWY

19

INTERESS RZĄDOWY

20

Interes Rządowy

21

INTERES RZĄDOWY

22

Interes Rządowy

23

Interes Rządowy

24

Interes Rządu

25

Interes Rządowy

26

Interes Rządowy.

27

Interes Rządowy

28

Tablica 21

Interes Rządowy

29

Int. Rządowy

30

Interes Rządowy

31

Interes Rządowy

32

Interes Rządowy

33

Interes Rządu

34

INTERES RZĄDOWY
OD RZĄDU GUBER: WARSZ:
ОТЪ ВАР III: ГУБ: ПРАВ

35

INTERES RZĄDOWY
OD
RZĄDU GUBER. RADOMSKIEGO

37

INTERES
BANKU POLSKIEGO

36

SŁUZBA
CYWILNA
RZĄDOWA

38

INTERES SZ. PIT: STAROZ
W PIOTRKOWIE

39

INTERES RZĄDOWY
OD
WÓJTA GMINY BŁONIE

40

Interes Rządowy
OD BUR. M. OPOCZNO

41

SŁUZBA CYWILNA
RZĄDOWA

42

SŁUZBA CYWILNA RZĄDOWA

43

SLUZBA RZĄDOWA

44

SŁUZBA
RZĄDO CYWILNA

45

SŁUZBA CYWIL. RZĄDOWA

46

Służba Rząd: Cywil:
Kom. Wojew. Kalisskiego

47

Służba Rząd. Cywil.
Urzędu Min. M. Kola

48

Tablica 22

10. STEMPELKI DO OZNACZANIA KORESPONDENCJI URZĘDOWEJ

Stosownie do postanowienia zawartego w § 119 „Instruktarza dla Officyalistów Pocztowych" wszelką korespondencję, odnoszącą się do spraw urzędowych administracji państwowej, pocztowej lub Banku Polskiego opatrywano po stronie adresowej stempelkami „Interes Rządowy", „Służba cywilno-rządowa", „Służba pocztowa", „Interes Banku Polskiego" itp., często z podpisami ekspediujących, na odwrocie zaś zamykano urzędowymi pieczątkami tuszowymi lub lakowymi. Ponieważ stempelki te były wykonywane na polecenie i koszt urzędów niekrępowanych co do ich wyglądu żadnymi specjalnymi przepisami, przeto wykazują one tak wielką rozmaitość, że nie sposób podać wszystkich ich wariantów. Wobec tego ograniczymy się tylko do przykładowego podania na tablicach 21 i 22 przeszło 40 różnych stempelków tego rodzaju i odnośnie do nich podajemy też szczegółowe dane, a więc miejscowość oraz stempel pocztowy, dla ustalenia choćby w przybliżeniu czasu użycia.

Stempelki te dla korespondencji urzędowej to niejako dalszy ciąg pieczęci „Militaria" wprowadzonych w Polsce do korespondencji wojskowej w 1775 r., jednak z rozszerzeniem zakresu na całą administrację państwową. Stąd też stempelki te możemy uważać za prototypy znaczków urzędowych wprowadzonych w różnych czasach w innych państwach, w Polsce zaś od 1 lutego 1920 r.

Tabl. 21

nr rys.		
4.	Służba Pocztowa	Warszawa 398 I
—	„ „	Warszawa 1827 (bez ramki)
5.	Interes Rządowy	Lipno 163 c
6.	„ „	Staszów 351 a
7.	Interes Rządu	Lutomiersk 171 a
8.	Interes Rządowy	Bełchatów 7 a
—	„ „	Prasnysz 1836
—	„ „	Łęczyca
9.	„ „	Pułtusk 290 b
10.	„ „	Kalwarya 119 b
11.	„ „	Władysławów 416 b, 1838—43
	„ „	Szaki
—	„ „	Szczuczyn 1837
—	„ „	Wejwery 1842
12.	„ „	Radzyn 131 a, 1836
13.	„ „	Maryampol 200 b
14.	„ „	Siedlce 324 b, 1840—44
—	„ „	Zalesie 1843
15.	„ „	Seyny 322 b
16.	„ „	Graiewo 90 a, 1837
17.	„ „	Lipno 163 a, 1829
18.	„ „	Sereie 319 a
19.	„ „	Szczuczyn 372 a, 1829
20.	„ „	Mariampol 200 d
21.	„ „	Koden 134 a
22.	„ „	Szydłowiec 377 a
—	„ „	Olkusz
23.	„ „	Brześć Kujawski 22 f
24.	„ „	Grodzisk 93 a
25.	Interes Rządu	Lublin 168 f
26.	Interes Rządowy	Sieradz 329 d
27.	„ „	Biała 10 a, 1829
—	„ „	Kielce 1826, 1840
—	„ „	Warszawa 1835
—	„ „	Sandomierz 1851
28.	„ „	Wieluń
—	„ „	Włoszczowa

Tabl. 22

29.	Interes Rządowy	Skierniewice 335 b
—	„ „	Kłodawa
30.	„ „	Szadek 367 b
31.	„ „	Kielce 124 f
32.	„ „	Puławy 289 b
33.	„ „	Zamość 437 c
34.	„ „	Hrubieszów 96a
35.	Interes Rządowy od Rządu Guber: Warsz: ОТЪ ВАРШ: ГУБ: ПРАВ,	Warszawa
36.	Interes Banku Polskiego	Zaklików 432
37.	Interes Rząd. od Rządu Guber: Radomskiego,	Radom 295 e
—	Interes Rządowy od Komissyi Wojew: Sandomierskiego	Radom 1835
—	Interes Rządowy Kom. Pow. Piotrk.	Piotrków
—	Interes Rządowy Naczelptu Piotrkowskiego	Piotrków
—	Interes Rządowy Kom: Obw: Opocz	
—	Interes Rządowy Komisarza Obwo: Konińskiego	Konin
—	Interes Rządowy od Assessora ekonomicznego Okręgu III	
38.	Służba Cywilna Rządowa,	Szypliszki
39.	Interes Szpit: Staroz. w Piotrkowie,	Piotrków 262 c
—	Interes Szpitala	
—	Interes Szpitala Dzieciątka Jezus	Warszawa
40.	Interes Rządowy od Wójta gminy Błonie	Krośniewice 152 e

nr rys.		
41.	Interes Rządowy od Burm. m. Opoczno,	Opoczno 241 a
42.	Służba Cywilna Rządowa	Ruda Guzowska 310 a
—	„ „ „	Kalisz 1855
43.	„ „ „	Sereie 319 a
44.	Służba Rządowa	Biała 10 b
45.	Służba Rządowa Cywilna	Chmielnik 39 a 1829
—	„ „ „	Czeladź
46.	Służba Cywil: Rządowa	Stawiski 351 a
47.	Służba Rząd: Cywil: Kom. Wojew. Kaliskiego	Kalisz 117 c
48.	Służba Rząd: Cywil. Urzędu Mun. M. Koła	Koło 136 b
—	Służba Cywil. Rządu od Kom: Woie: Maz:	Warszawa
—	Służba Cywil. Rząd. Rada M. Przedecza	

Ponieważ stempelki do korespondencji urzędowej sporządzone były w różnych okresach czasu przez różnych zapewne grawerów, przeto powstały liczne typy jednakowo brzmiących stempelków, których rozmaitość wykracza poza ramy tego opracowania.

11. URZĘDOWE PIECZĘCIE LAKOWE I TUSZOWE

Większość urzędów pocztowych używała zarówno do laku, jak i do tuszu pieczęci z herbem Królestwa Polskiego pośrodku, pod którym prawie zawsze umieszczona była trąbka pocztowa, jako emblemat poczty. W otoku umieszczono napis dotyczący oznaczenia danego urzędu lub pocztamtu, np.:

Królestwo Polskie — Dyrekcja Generalna Poczt,
Pocztamt Centralny w Siedlcach,
Poczt-Amt Centralny Iego Ces. Król. Mości w Radomiu,
Poczt-Amt Iego Cesars. Król. Mci w Widawie,
Urząd Głów. Pocztowy w Radomiu.

Ekspedycje i stacje pocztowe używały pieczęci mniejszych bez herbu, ale z koroną i trąbką pocztową lub tylko z trąbką pocztową, np.:

Expedycya Poczty (korona) w Łęczycy (trąbka),
Expedycya Poczta (korona) w Radoszycach (trąbka),
Stacya Pocztowa (korona) w Strzyżowie (trąbka),
Stacya Pocztowa (ukoronowana trąbka) Tykocin,
Stacya Pocztowa (trąbka) w Wieluniu,

W latach 1844—1851 spotykamy pieczęcie dwujęzyczne, a w latach 1851—1855 wyłącznie z napisem rosyjskim, które jednak po 1858 r. znów zamienione zostają na pieczęcie dwujęzyczne z nowym herbem Królestwa Polskiego z r. 1858 pośrodku.

Piśmiennictwo:

Chróśniak K. — Duba-Dubiński R.: Jeszcze kilka słów o stemplach poczty urzędowej Królestwa Polskiego. Filatelista **6**, 1959, nr 13, 246-249.
Gust J.: Official Business — Marks of Poland 1817—1860. Polonus, 1959, nr 175, 1—9.
Mikstein S. — Rachmanow W.: Stemple pocztowe Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego 1808—1870. Białystok, 1938, nakładem czasopisma „Ikaros".
Parczewski L.: Stemple i adnotacje urzędowe Królestwa Polskiego (1815—1860). Filatelista **6**, 1959, nr 5, 83—84.
Zaremba P.: Stemple poczty urzędowej Królestwa Polskiego (1815—1860). Filatelista **6**, 1959, nr 1, 3—5.

II. ZNACZKI OPŁATY PAŃSTWOWEGO PRZEDSIĘBIORSTWA POCZTOWEGO

A. KRÓLESTWO POLSKIE

1860, 1 stycznia. Herb Królestwa Polskiego z 1858 r. otoczony napisem rosyjskim, pod herbem napis polski „ZA ŁÓT KOP. 10". Druk typograficzny dwubarwny Fabryki Stempla w Warszawie. Papier bezdrzewny biały lub żółtawy. Ząbkowanie ramkowe, nieregularne $11^1/_2 \div 12^3/_4$.

1. 10 kop.

a. niebieski i różowy — odcienie jasne	-.-	-.-
b. niebieski i różowy — odcienie ciemne	-.-	-.-
c. ciemnoniebieski i karminowy	-.-	-.-
n. niebieski i różowy — niezębkowany		-.-

Zwiększenie autonomii Królestwa Polskiego spowodowało przejście Zarządu Pocztowego Królestwa pod bezpośrednie zwierzchnictwo Księcia Namiestnika Gorczakowa. Zarząd Pocztowy, wykorzystując ten fakt, zwrócił się do komisji Rządowej Przychodów i Skarbu z propozycją wydania dla królestwa osobnych znaczków i całostek pocztowych. Komisja poleciła wykonanie odpowiednich całostek i znaczków pocztowych, które wprowadzono do obiegu Cyrkularzem Zarządu Pocztowego Królestwa Polskiego nr 13 z dnia 2 (14) grudnia 1859 r. Zarządzenie to zawiadamiało, że z dniem 1 stycznia 1860 r. wprowadzone zostają do obiegu znaczki oraz całostki pocztowe Królestwa Polskiego. Ponieważ do tej chwili w obiegu znajdowały się znaczki rosyjskie, zarządzenie to ustalało również trzymiesięczny okres, w którym znaczki rosyjskie winny być zużyte. Wydanie osobnych znaczków dla królestwa nie było uzgodnione z Głównym Zarządem Pocztowym w Petersburgu, który dopiero po ich wydaniu uznał je cyrkularzem z 4 (16) marca 1860 r. Nowo wydane znaczki przeznaczone były do ruchu wewnętrznego Królestwa oraz do korespondencji z Rosją. Listy za granicę opłacano gotówką.

Rysunek znaczka oparto na wzorze kursujących podówczas znaczków rosyjskich, wykonanych według projektu drukarni Gottlieba Haase w Pradze. Znaczki wykonano sposobem typograficznym z formy uzyskanej przez powielenie matrycy sporządzonej przez rytownika Banku Polskiego Henryka Majera. Druk znaczków zlecono fabryce stempla w Warszawie, która była drukarnią państwową. Maszynę do druku znaczków skonstruował Izrael Abraham Sztaffel.

Płyty drukarskie. Ze względu na dwukolorowy druk sporządzono dwie płyty: jedną odbijaną w kolorze niebieskim drukowano płaszcz, godło z koroną, napisy, cyfry i ornament oraz drugą, odbijaną w kolorze różowym, wykonano poddruk i tarczę z godłem w środku. Płyty te uzyskano drogą galwanoplastyczną z matryc stalowych.

Arkusz drukarski składał się ze 100 sztuk znaczków ułożonych w cztery dwudziestopięciobloki rozdzielone niezadrukowanymi paskami szerokości 8—9 mm. Odstępy pomiędzy poszczególnymi znaczkami wynosiły 2 mm.

Próby. Znane są próby: a) odbitka z matrycy pierwszej płyty w kolorze czarnym na szarym papierze z odręczną adnotacją grawera Majera, b) odbitki tej matrycy na cienkim białym papierze.

N. Nowodruki. W 1913 roku z 2 matryc pozostałych po sztycharzu wykonano prywatnie 20 sztuk odbitek w kolorach naśladujących oryginalne znaczki.

Nakłady. Znaczki drukowano w nieustalonej liczbie nakładów w ciągu pięciu lat; liczby tej nie można odtworzyć. Łączny nakład wyniósł prawdopodobnie około 3 milionów sztuk, z czego po wycofaniu z obiegu zniszczono 208 515 sztuk.

W miarę druku formy drukarskie zużywały się, na skutek czego powstawał często druk niewyraźny, zamazany, z usterkami.

Najważniejsze usterki formy drukarskiej

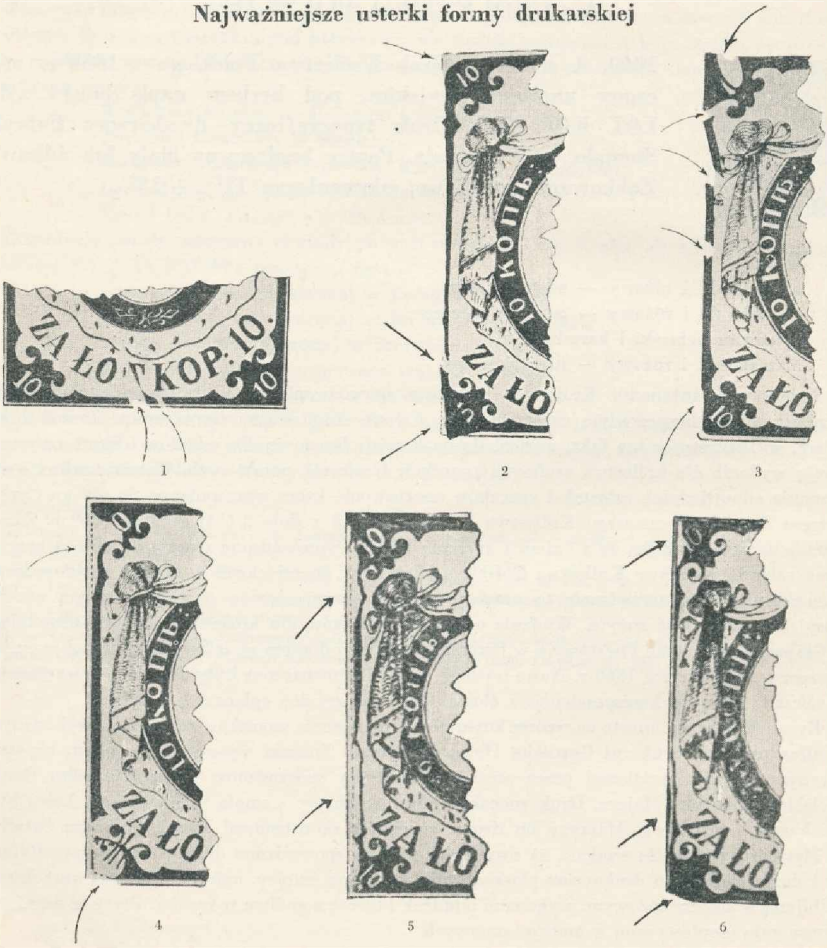

1. Ramka obwodowa u dołu dwa razy przerwana, brak dolnej części litery T; -.- -.-
2. Lewy dolny róg znaczka zniekształcony, brak dolnej części liczby 10, lewa ramka u dołu przerwana, lewy górny róg znaczka ścięty; -.- -.-
3. W lewym górnym narożu biała owalna plama, zakrywająca całkowicie liczbę 10, lewa ramka w trzech miejscach przerwana i zniekształcona, przy dolnym narożu ścięta; -.- -.-
4. Lewa ramka u góry i lewe górne naroże zniekształcone, brak cyfry 1, lewe dolne naroże zniekształcone, brak liczby 10; -.- -.-
5. Lewa ramka na całej długości zniekształcona; -.- -.-
6. Lewe górne naroże uszkodzone, brak cyfry 1, lewa ramka w dolnej części nieznacznie zniekształcona, lewe dolne naroże ścięte od dołu, brak liczby 10; -.- -.-
7. Dookoła tarczy z orłem obok czerwonej obwódki dodatkowa obwódka niebieska -.- -.-

Papier. Większość znaczków wykonana jest na papierze cienkim, nieprążkowanym, bez znaków wodnych. Przy cienkim papierze występuje często przebijanie druku na odwrotną stronę, szczególnie przy znaczkach o ciemno-niebieskim kolorze. Papieru do druku znaczków dostarczyła fabryka w Jeziornie, przy czym próbne arkusze nie posiadają prążkowania. Prof. Mikstein badając niestemplowany sześciobok tych znaczków stwierdził, że papier bloku posiada słabe prążkowanie, widoczne tylko na niegumowanych częściach marginesu. Świadczyłoby to o możliwości istnienia niektórych nakładów na takim papierze.

Gumowanie. Silniejsze i szersze prążkowania gumy pochodzą wyłącznie od ręcznie nakładanego kleju, który po zużyciu pozostawia jak gdyby ślady prążkowania.

Gumowania dokonano ręcznie za pomocą zwykłego pędzla gumą posiadającą często zabarwienie brunatne.

Można wyróżnić trzy gatunki gumy:

a) gładka z mnóstwem nieregularnych włoskowatych spękań;
b) jakby prążkowana z cienkimi pionowymi obok siebie leżącymi prążkami;
c) również jakby prążkowana, jednak prążki grubsze, bardziej oddalone od siebie.

Farba użyta do druku wykazuje wiele odcieni. Jest to wynikiem bądź kilku lub kilkunastu nakładów, bądź czynników zewnętrznych, jak światło, przemiany chemiczne itd. Rozróżnić można następujące odcienie barw: a) bladoniebieska, mlecznoniebieska, jasnoniebieska, zielonkawoniebieska, ciemnoniebieska, ciemnoniebiesko-zielonkawa, ciemnoniebiesko-kobaltowa; b) bladoróżowa, różowa i karminowa. Egzemplarze o wyraźnych głębokich barwach są rzadkie, a przez to wysoko cenione.

Ząbkowanie wykonano metodą ramkową. Maszynę do ząbkowania skonstruował Izrael Abraham Sztaffel. Niedokładności wykonania oraz fakt, że maszyna służyła przez blisko pięć lat spowodowały nieregularność oraz usterki ząbkowania w postaci niedokładnie lub niezupełnie wybitych dziurek. Ząbkowanie waha się nawet w obrębie tego samego arkusza w granicach od $11\frac{1}{2}$ do $12\frac{3}{4}$, liczba zaś ząbków wynosi 11 (10÷12): 14÷15. Centrowanie znaczków jest na ogół nierówne. Egzemplarze dobrze centrowane są rzadkie i posiadają wartość o 50% wyższą. Oprócz znaczków ząbkowanych znanych jest kilka egzemplarzy niezębkowanych; są to znaczki o dużej wartości filatelistycznej.

Bloki, paski. Największą znaną jednostką tego wydania jest sześcioblok niestemplowany (3×2) pochodzący ze zbiorów dr Tislowitza. Bardzo rzadkie są czworobloki a nawet paski.

Ostemplowania. Znaczki były stemplowane kasownikami opisanymi w dziale: Stemple Pocztowe Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (rozdział 5 i 6). Kasowanie odbywało się przeważnie za pomocą stempli numerowych. Na znaczku mogą występować stemple o numerach od 1 do 322, od 324 do 327, od 329 do 332. Do kasowania znaczków używano także: a) kasow-

ników i stempli dworcowych: „D.W.", „DP", „D.B.", „$D._1B$", „$D._2B$", „B.W."; b) stempli-kasowników ambulansowych używanych na polskich kolejach składających się z 6 kół koncentrycznych, zawierających duży punkt w środku w trzech typach (średnica punktu 2, 2¾ i 3½ mm); c) stempli z nazwami miejscowości; stemple te są użyte nieprzepisowo do kasowania znaczków (rzadkie); d) kasowników rosyjskich ambulansów pocztowych składających się z punktów ułożonych w sześciokąt z cyfrą wewnątrz, np. 12, 14, 15 i 16; kasowniki te używano na linii Wierzbołów-Kowno (rzadkie). Czasami spotyka się znaczki unieważniane przez przekreślanie atramentem.

Normalną farbą używaną przy kasowaniu była farba czarna. Znane są też ostemplowania czerwone, niebieskie i zielone.

Mieszane frankatury. Znany jest list z Warszawy do Wilna opłacony mieszaną frankaturą polsko-rosyjską. Na liście tym nalepione są znaczki: polski nr 1 oraz rosyjski 10 kop. z 1858 roku. Tego rodzaju frankatury możliwe były w okresie między 1 stycznia i 1 kwietnia 1860 r. oraz od 1 lutego do 1 kwietnia 1865 r. tj. w okresach wprowadzania i wycofywania pierwszego polskiego znaczka. Aczkolwiek wymieniony list pochodzi z 7 listopada, doręczony został bez przeszkód adresatowi.

Wycofanie z obiegu. Po upadku powstania 1863 r. Królestwu Polskiemu odebrano autonomię, co znalazło swój wyraz również w podporządkowaniu Zarządu Poczty Królestwa rosyjskiemu Zarządowi Poczt i Telegrafów. W związku z powyższym nastąpiło wycofanie z obiegu polskiego znaczka cyrkularzem Zarządu Poczty Królestwa Polskiego z dnia 22 stycznia (3 lutego) 1865 r. Wycofano nim polski znaczek z dniem 1 (13) kwietnia 1865 r. Na jego miejsce wprowadzono znaczki rosyjskie. Pozostałości pierwszego polskiego znaczka w ilości 208 515 sztuk zniszczono.

Fałszerstwa. W 1935 roku pojawiły się fałszerstwa tego znaczka na papierze prążkowanym poziomo drukowane farbami anilinowymi.

Piśmiennictwo:

Gryżewski T.: Nowy błąd na znaczku Polski z r. 1860. Fil. Pol. Poznań, 1948, nr 5/6, str. 42.

Mikstein S.: Sześcioblok znaczka z 1860 roku. Il. Kur. Fil. **9**, 1932 35—36, 41—42; **10**, 1933, 1—3, 7—9, 16—17, 22.

Mikulski Z.: Mieszana frankatura polsko-rosyjska. Filatelista. **5**, 1958, nr 15, 282—283.

Polański W.: Znaki i marki pocztowe w Polsce w XVIII i XIX wieku. Kraków—Genewa, 1922.

Polański W. - Rachmanow W.: Die Postwertzeichen und Poststempel von Polen im XVIII und XIX Jahrhundert, Wien, 1935,

Rachmanoff W.: Odmiany ząbkowań znaczka Polska nr 1. Filatelista. **4**, 1957, 316.

Rachmanoff W.: Poland Number One. The Collectors Club Philatelist, 1955, nr 5, str. 237—254.

B. RZECZPOSPOLITA POLSKA

1. TEREN PO OKUPACJI NIEMIECKIEJ DAWNEGO ZABORU ROSYJSKIEGO

Po kapitulacji armii niemieckiej 11. XI. 1918 r. zamiast dotychczasowych poczt: niemieckiej i miejskiej zorganizowano pocztę polską. Polskie urzędy pocztowe używały początkowo znaczków i rekwizytów pozostałych po poczcie niemieckiej. Stopniowo dopiero unarodowiono je, przywracając kasownikom brzmienie polskie lub zastępując je kasownikami prowizorycznymi, a później polskimi, typów ustalonych przez M. P. i T. Jednak niektóre kasowniki niemieckie przez wiele lat jeszcze były używane przez pocztę polską. Znaczki w szeregu miejscowości opatrywano z własnej inicjatywy nadrukami „Poczta Polska", „Na Skarb Narodowy" etc. Pierwsze wydanie Zarządu Pocztowego ukazało się w Warszawie 17. XI. 1918 r. i miało obieg na terenie byłej okupacji niemieckiej dawnego zaboru rosyjskiego.

Zarząd ten sprawowało wówczas ministerstwo spraw wewnętrznych, lecz w parę dni później zostało utworzone ministerstwo poczt i telegrafów. Ministerstwo to przez szereg miesięcy pełniło również czynności dyrekcji pocztowych dla okręgu Warszawy i Łodzi.